

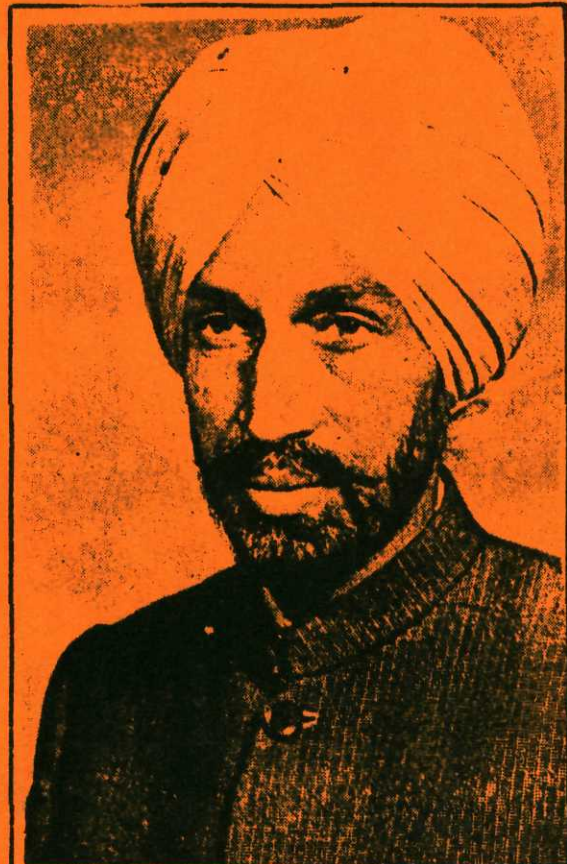
WATNO DUR
JULY/AUGUST 1980
P.O. Box 67681 Str. 'O'
Vancouver, B.C. V5W 3V2

ਵਤਨੇ ਦੁਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਦੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ
ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ

ਪ੍ਰੋ: ਸਤ ਸਿੰਘ ਸੈਨੀ

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

“ONE-STOP” GROCERY CENTRE

MAIN FOOD CENTRE

6681 Main St. [at 51st. Ave.]

PHONE: 324-4185

FIGURE ON SAVINGS
WHEN YOU FOOD SHOP HERE

FRESH

*Vegetables from Fiji
Every Week*

**SPECIAL SHIPMENT
JUST ARRIVED**

**LARGE VARIETY OF
RECORDS & 8-TRACKS**

**CLEANLINESS
LOWEST PRICES — PURE & FRESH
QUALITY GROCERY ITEMS**

6681 MAIN STREET, VANCOUVER

SPECIAL OFFER:

**ALL SIZES
HEAVY-
BOTTOM
PATILAS**

ਹਰ ਸਾਈਜ਼ ਦੇ ਭਾਰੇ ਥੱਲੇ
ਵਾਲੇ ਪਤੀਲੇ ਦੀ ਸੇਠ

LITERARY & CULTURAL
MONTHLY OF PANJABI

THE WATNO DŪR

P.O.Box 67681 Stn. 'O'
Vancouver, B.C. V5W 3V2

ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ
ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਸਕ-ਪੱਤਰ

ਵਤਨੇ ਦੂਰ

P.O.Box 67681 Stn. 'O'
Vancouver, B.C. V5W 3V2

<p>2nd Class Mail Reg. No. 3233 ANNUAL SUBSCRIPTION: Canada-U.S.A. \$6.00 Other SEA \$6.00 Countries AIR \$9.00</p>	<p>Vol. 9 No. 81 JULY/AUGUST 1980</p>	<p><i>All officeholders and members of WATNO DUR PUBLICATIONS (Reg'd.) past and present have been and are honorary associates of WATNO DUR.</i></p>
--	---	---

EDITOR:

Sadhu, 437-9014

ASSISTANT EDITOR:

Subhwant Hundal, 321-9221

ADVERTISING EDITOR:

Karamjit Ghuman, 321-6081

CIRCULATION EDITOR

Amarjit Chahal, 892-3085

MANAGING EDITOR:

Paul Binning, 879-3339

ADVISER:

Ajmer Rodey, 438-7793
Surinder Dhanjal, 253-9711 (Windsor)

WATNO DUR REPRESENTATIVES:

- Hagbhir Mand, 325-9564 Vancouver
- Iqbal Ramuwalia, Toronto
- Gurcharan Tallewalia, Richmond (271-4742)
- Gill Avtar, Sherwood Park, Alta. (464-3861)
- Dave Jatana, Prince Rupert 627-7209
- Harnekk Mann, Pr. George (564-6245)
- J. S. Aulakh, Mission (826-4888)
- Avtar Rodey, Quesnel (992-7578)
- Tej Sandhu, Quesnel (992-6775)
- Satwant Deepak, Edmonton 484-6423
- Kashmira Singh Chaman, Calgary (248-2841)
- Jagdev S. Jatana, Fort Nelson (774-6308)

Surinder Kailay

9-D, Sarabha Nagar
Ludhiana 141001
Punjab, India

Jasbir Bath

19 Summertrees Ave. L4920D
Greasby Merseyside
Liverpool, England

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ :

ਨਿਬੰਧ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਨਾਵਲ ਦਾ ਕਾਂਠ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਕਵਿਤਾ : ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੰਤੋਖ, ਸੁਖਿੰਦਰ, ਕੁਸ਼ਵੰਤ ਸਗਰਾਓਂ
ਆਤਮ ਰਾਮ ਰਿਸ਼ਨਪੁਰ, ਸੁਖਿੰਦਰ ਧੰਜਲ, ਦੇਵ ਗੁਰੂ
ਮਨਜੀਤ ਇੰਦਰ, ਸੁਰਜੀਤ ਕੰਗਾ, ਜਾਗੂ ।

ਕਹਾਣੀ :

ਗੁਰਮੀਤ ਪੁਲਾੜੀ
ਸੁਰਜੀਤ ਕਦਮੀ

ਰੀਪੋਰਟ : ਸੁਖਵੰਤ ਹੰਦਲ

ਲੇਖ : ਅਮਰਜੀਤ ਸੂਰੀ

ਵਤਨੇ ਦੂਰ ਵਿਚ ਛੇਪੀਆਂ ਹਰਨਾਵਾਂ ਨਾਲ
ਵਤਨੇ ਦੂਰ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ;
ਵਿਚਾਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਕੀ ਹਨ।

ਸੰਪਾਦਕੀ:

ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ 6 ਜੂਨ ਤੋਂ 22 ਜੂਨ, 1980 ਤੱਕ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਰਤ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਅਤੇ ਪਾਰਿਸ ਤੋਂ ਆਏ ਲੇਖਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ, ਜਾਤਿਤਕ ਗੱਲਬਾਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਰਿਊਜ਼ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਤਿਤ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਜਾਂ ਅਸਫਲਤਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗਵਾਂ ਅਜੀ "ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ" ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਿਚ ਛਾਪਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ; ਫਿਲਹਾਲ ਇਤਨਾ ਜਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਤਿਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ/ਲੇਖਕ ਜਾਤੀ ਦੁਬਾਰੀ ਦੇ ਯਤਨ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੀ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਆਗੇ ਜਾਰੀ ਰਖਣ ਲਈ ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਚ ਇਕ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕਮੇਟੀ ਨਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੀ. ਜੀ. ਐੱਸ. ਨਿਮਜਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਮੈਂਬਰਾਂ - ਗੁਰਚਰਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਅਤੇ ਮਾਜਰੇ ਰੋਡੇ - ਨੂੰ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਬਹੁਜੀਵੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਇਹ ਜੁੜਾ ਵੀ ਪੰਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਗਲਾ ਵਿਸ਼ਵ ਸੰਮੇਲਨ ਕੈਨੇਡਾ, ਨਿਯਮਿਤ ਜਾਂ ਕੀਰੀਆ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜੁੜਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਜੱਦਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਕੁਝ ਲੇਖਕ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ: ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ੀ, ਪ੍ਰੋ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਅਦਿਕਾਰਤ) ਭਾਰਤ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿੰਘ ਸੂਰ, ਭਾਰਤ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਪਛਾਣੀ ਜਾਗਲ ਹਨ। ਜੋਸ਼ੀ, ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਪਛਾਣੀ ਅੱਗੇ ਵੈਰਵਰ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਅਜੀ, ਕੈਨੇਡਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਰੇ ਜਾਤਿਤਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ ਅਦਾਰੇ ਵਲੋਂ ਜੀ ਆਇਆ ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅੰਦ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਅੰਦ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਲਾਬਾਤਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

(ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਜਾਗੁ ਪਿਛਲੇ ਜੀਰੇ ਤੋਂ ਪਾਠੇ ਜੁੜੀ ਕੰਮ ਕਾਰ ਚੜ੍ਹ ਰੁਕੇ ਕੇ ਹਨ ਇਨਕਾਰੇ ਇਸ ਅੰਦ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾਂ ਜਾਰੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ)

o o o

 <p>ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ P.O. BOX 67681 STN. "O" VANCOUVER, B.C. V5W 3V2</p>	<p>ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ</p> <p>* ਮੈਂ ਛੇ ਡਾਲਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਵਿਭਾਗ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਸਿਖੇ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਓ।</p> <p>* ਮੈਂ ਛੇ ਡਾਲਰ ਭੇਜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਵਿਭਾਗ ਕਰਕੇ ਉਤਰੀ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੋਠੇ ਸਨੇਹੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਲਈ ਦੁੱਤੋ ਦੁੱਤ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਓ।</p> <p>-----</p> <p>-----</p> <p>-----</p>	<p>ਜੇਦੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪਤਾ ਬਦਲੇ</p> <p>ਵਿਭਾਗ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ:</p> <ol style="list-style-type: none"> i) ਕਵਾਂ ਪਤਾ ii) ਚਿੱਟ ਕੰਬਰ iii) ਪੋਸਟਲ ਕੋਡ ਨੰਬਰ iv) ਖੁਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ <p>ਸਾਡੀ ਭੇਜੋ!</p>
---	--	--

ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕੋਲਕਾਨ ਕਰਾਈਕਾਰ:

ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਲ

ਦਾ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਕੀਦਨ ਨੂੰ ਚਿਤਰਦੀਆਂ ਕਰਾਈਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

"ਬਾਹਰੇ ਆਇਆ ਆਦਮੀ"

ਮੁੱਲ ਦੋ ਡਾਲਰ / ਫੋਨ - 892-3085
ਜਾਂ 437-9014

ਪ੍ਰੋ: ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਨਾਵਲ, ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਉਤੇ ਪਧਰ ਦਾ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਏਹ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਮੁਢ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ "ਸਾਹਿਤਿਆਰਥ" ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਸੋਧ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਘਰਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ। ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਆਕਾਦਮੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕ "ਸੰਤੋ ਪਿਆਰਾ" ਨੂੰ 1977 ਵਿਚ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ।

ਪ੍ਰੋ: ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ ਲਈ ਆਰਜ਼ਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਅਪਨਾਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਘਰਤ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਆਰਜ਼ੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ-ਸਮਾਜਕ ਢਾਂਚੇ ਦਾ ਉਪਭਾਗ ਉਠਾ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ; ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਘੜੇ ਘੜਾਏ ਅਜੁਬ ਪ੍ਰਫਲ ਸਮੇਂ ਕੀਤੇ (ਉੱਚ ਸਾਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਸਮੇਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੇ ਹਨ) ਇਸੇ ਲਈ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਉਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਏਨੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਵਧੀ ਲੈਨਿਨ ਵਰਗੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਸਮਾਜ ਉਡਕਿਊਟ ਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਰ ਦੇ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਖਸੁਖੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਜੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਚੇਕਿਯਰ ਚਿਤ੍ਰ ਲਈ ਤੇ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਵਰਗੀ ਚੌਧਰ ਹਸਤੀ ਦਾ ਜਾਗਾਣ ਸੁਖੀ ਪੱਖ ਉਠਾਏ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਜੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੇਤਾ ਹੋ ਕੇ ਲੈਨਿਨ ਤੇ 'ਤਾਸੀਆ' ਦੀ ਗੱਲਗਾਤ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਜਾ ਉਤੇ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਚਾਰੇ ਰਲੇ ਵਾਦਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੁਤੰਤਰ ਰਾਇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਜਾ ਨੂੰ 'ਹਸਤੀ ਸੋਧੀ ਰਖਣ' ਦੀ ਚਜਾਏ ਉਠ ਦੀ ਪ੍ਰਫਲਤਾ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ। ਮੇਰੀ ਜਾਂਚੇ ਸੇਖੋਂ ਹੋਰ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਖਸੀਅਤ ਦੀ ਇਹ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਘਰਤ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੇਖੋਂ ਦੇ ਆਲੋਚਨਾ ਵੱਲ ਘਟੇ ਦੀ ਵਧੀ ਉਘਾੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਹ ਜਾਇਦ ਇਸੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਿਤ ਸਦਕਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਠਦੇ ਅਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਆਲੋਚਨਾ/ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਨਈਆਂ ਇਨਾਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆੜ੍ਹ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ ਤੇ ਏਨੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਸੋਧੀਆਂ ਵਿਚ ਸੇਖੋਂ ਦਾ ਕੋਰ ਹਸਤੀ ਵੱਲ ਕੇਗਾ।

(ਅਜਨਾਂ ਹੋਤੇ)

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਸਾਹਿਤਿਆਰਥ
ਦਾ
ਪਹਿਲਾ ਕਾਂਡ :

ਕਵਿਤਾ ਕੀ ਹੈ

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਯੂਨਾਨੀ ਬੁਧੀਮਾਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਗਿਣੀਆਂ ਹਨ : ਕਵਿਤਾ, ਰਾਗ, ਚਿਤਰ, ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਮੰਦਰਕਲਾ। ਨਾਚ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੂਖਮ ਕਲਾ ਗਿਣੀਦੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ, ਇਹ ਸੂਖਮ ਬਹੁਤਾ ਆਪਣੇ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਥੂਲ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਜਾਂ ਘਾਟ ਹੈ ; ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੂਖਮ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਭਾਵਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਲ ਹੈ, ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਵਕ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕ ਸੂਖਮ ਗੁਣ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਲਾਂ ਆਪਣੇ ਰੂਪਕ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂ ਘਟ ਸੂਖਮ ਹਨ। ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਧ ਸੂਖਮ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸਥੂਲ ਅੰਸ ਨਹੀਂ। ਮੰਦਰਕਲਾ ਵਿਚ ਸਥੂਲ ਅੰਸ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ, ਤੇ ਮੂਰਤੀ-ਕਲਾ, ਚਿਤਰਕਲਾ ਤੇ ਰਾਗ ਵਿਚ ਇਹ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਦਾ ਸਥੂਲ ਅੰਸ ਸਾਚ ਜਾਂ ਜੀਭ ਤੇ ਸੰਘ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ ਕਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁਣ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਉਪਯੋਗੀ ਕਲਾ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਣਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਬੜੀ ਜਾਂ ਵਧ ਆਪਣੀ ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਹਾਣਣ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਥੂਲ, ਆਰਥਿਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਉਪਯੋਗੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਜੀਵਨ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਉਸਾਰੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਕਲਾਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਤਮਕ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਭਾਗ ਹਨ।

ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰੋਲ

6 ਆਤਮਕ ਕਲਾਂ ਹਨ, ਅਥਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕੇਵਲ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਭੁਲੇਖਾ ਹੁਣੇ ਤਕ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਭਾਗ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਜ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰਲੀ ਕਿਸੇ ਥਾਉਂ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ। ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੂਖਮ ਅੰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਆਤਮਕ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੰਸ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੁਧੀ, ਉਸ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਆਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਤੇ ਇਹ ਭਾਵ ਤੇ ਆਸ਼ੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਰਮ ਦਾ। ਹਰ ਇਕ ਘੋਰੇ ਵਿਚ, ਆਰਥਿਕ ਘੋਰੇ ਵਿਚ ਵੀ, ਨਿਰਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ, ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਅੰਸ ਹੈ, ਮਨੁੱਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਮਾਜਕ ਕਰਮ, ਆਰਥਿਕ ਕਰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ, ਉਪਯੋਗੀ ਤੇ ਸੂਖਮ, ਅਥਵਾ, ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਆਤਮਕ, ਤੇ ਇਹ ਦੋ ਪੱਖ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖ, ਕਟੇ ਹੋਏ ਜਾਂ ਅਲਗ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਂਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਕਰਮ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਨਾਲ ਕਲਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੀਕਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਕਹਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਾਧਾਰਣ ਅਰਥ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਧਾਰਣ ਅਰਥ ਦੇਣਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨਿਰੋਲ ਸੂਖਮ ਤੇ ਆਤਮਕ ਤੱਤ ਬਣਾ ਕੇ, ਇਸ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਮੁਲ ਨੂੰ ਘਟਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮੁਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਿਰਾ ਵਿਲਾਸ-ਕਰਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹ ਜਾਵੇਗੀ ਜਾਂ ਇਕ ਆਤਮਕ ਕਰਮ ਜੋ ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਅਗਲੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਜਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਜੀਵਨ-ਘਾਤਕ ਭਰੋਚੀ ਵਾਲਾ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂ ਮਤ ਹੈ। ਕਲਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਗੁਣ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮੁਲ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤੀ ਤਰਕ ਜਾਂ ਬਹੁਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਯੁਧ ਤੇ ਹੋਰ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਲਈ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਲਾਂ ਜਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਜੋ ਭਾਗ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਰਾਜ-ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਮੁਢ ਤੋਂ ਹੀ ਦਿਸਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਭੱਟਾਂ ਤੇ ਕਵੀਆਂ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਦਰ ਤੇ ਉਪਜੀਵਿਕਾ ਦਿੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਧਾਰਣ ਦਰਸ਼ਕ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੁਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਸਾਣੀ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਰੀਰਕ ਕਿਰਤ ਵਿਚ ਲਗੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਨੌਟ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਲਗਾਂਦੇ, ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਉਤਸਾਹਕ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਕੁਝ ਗਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਨੂੰ ਚੁਕ ਜਾ ਧੂਹ ਰਹੇ ਹੋਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮੂਹੀ ਕੰਮ, ਅਥਵਾ ਸਮਾਜਕ ਕਰਮ, ਵਿਚ ਤਾਲ ਮੇਲ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਲਾਂ ਸਦਾ ਤੋਂ ਤੇ ਮੁਢਲੇ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹਾਇਕ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਖਮ ਕਲਾਂ ਦੇ ਮੁਢ ਬਾਰੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਗੇਤ ਪਛੇਤ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਔਖੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੰਦਰਕਲਾਂ, ਮੂਰਤੀ ਤੇ ਚਿਤਰਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਸਨੁਖ ਜੀਵਨ ਦੀ ਜ਼ਰਾ ਪਿਛਲੇਰੀ ਉਪਰਲੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਕਲਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਸੰਗੀਤ, ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨਾਚ ਬਹੁਤ ਪਹਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਕਲਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇਤਰੀਆਂ ਕਲਾਂ, ਰਾਗ (ਸੰਗੀਤ), ਕਵਿਤਾ, ਤੇ ਨਾਚ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸ਼ਾਇਦ ਵਧੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਰਾਗ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਗ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਰਕ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਰਕਤ ਹੋ ਜਾਣਾ, ਰਚ ਜਾਣਾ, ਭਾਵਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੁੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਆਪਕ ਅਰਥ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਜਾਂ ਰਾਗ ਕਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਜਾਂ ਭਾਵਕ ਯੋਗ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਣਾ ਸਿਧ ਹੈ। ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ

ਢਿੱਡ ਭਾਰ

ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੰਤੋਖ

ਅਸੀਂ ਢਿੱਡਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਤੁਰਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ
ਦੁੜਕੀ ਦੌੜ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਸੇ ਨੇ
ਜੋ ਅਜੇ ਸਾਥੋਂ ਵੀ ਪਿਛੇ ਨੇ
ਉਹ ਵੀ ਢਿੱਡ-ਭਾਰ
ਰਿੜਨੇ ਤੋਂ ਤੁਰਨੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਸਿਖਦੇ ਨੇ
ਜਦ ਕੋਈ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਰੇ
ਤਾਂ ਸਿਰ ਵਿਚਾਰੇ ਨੇ ਕੀ ਹੈ ਸੋਚਣਾ
ਉਹ ਤਾਂ ਸੁੰਨ ਹੋਇਆ ਸਖਣੇ ਅਸਮਾਨ ਜਿਹਾ

ਹਰ ਪੈਰ ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤ
ਹਰ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ ਬੂਠ
ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਬਿਆਨ—ਬਾਜੀ ਇਹ
ਸੱਚ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹੇ ਗੀ
ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਮਹਿਲ ਸਜਾਏਗੀ
ਭੁਲੇਖੇ ਮੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜੀ ਜਾਏਗੀ

ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਹੱਸੀਏ
ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਹਾਥੀ ਦੰਦਾ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ
ਨਾ ਸਾਡੇ ਦੰਦਾ 'ਚ ਮੇਖਾਂ
ਕਿ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕਰੀਏ
ਬੂਠ ਨੂੰ ਮਸ਼ਕਰੀ ਕਰੀਏ
ਹਜ਼ੂਮ ਦਾ ਕੀ ਹੈ ਰੋਲਾ
ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਵਸੇ ਢਿੱਡ ਦਾ ਮੋਲਾ
ਅਸੀਂ ਰੋਲੇ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਗੋਲਦੇ ਹਾਂ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਮਿੱਥ ਮਿੱਥਦੇ ਹਾਂ
ਢਿੱਡ ਭਾਰ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਦੇ ਹਾਂ

000

ਭਾਰਤੀ ਆਰਟ ਜਿਊਵਲਰਜ਼

ORIENTAL SILVER AND GOLD JEWELRY REPAIRING

BHARTI ART JEWELLERS

Specialist in East Indian Jewelry Craftware

RASIK PAREKH
Res.: 879-5610
Store: 874-9448

865 Kingsway nr. Fraser
Vancouver B.C., Canada

We Also Take Orders For
Marriage Party Photos and Group Photos
Contact Raj

ਬੁਲਾਂਦੀ ਜਾਂ ਲੋਰੀ ਦੋਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੋਲ ਦੀਆਂ ਮਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਲਮਕਾ ਲਮਕਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਰ ਹੀ ਰਾਗ ਦਾ ਮੁਢ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਉਚਾਰਣ ਕਿਸੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਮੁਢਲੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਸਿਧੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਮੁਢਲਾ ਮੰਤਵ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਜੀਵਨ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਜਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨੁਖ ਦੇ ਮੰਤਵ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਜਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰ ਸੰਕੇਤ ਮਾਤਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੇ ਸਮੂਹੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਣ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਉਤੇ ਹੀ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਿਸੇ ਸਮੂਹੀ ਕਰਮ ਦੇ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਣ ਉਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਚ ਤੇ ਰਾਗ ਬੜੇ ਯੋਗ ਕਰਮ ਸਨ। ਜੇ ਕਣਕ ਆਦਿਕ ਵਢਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਵੱਢੀ ਹੋਈ ਫਸਲ ਇਕਠੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਿਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮਨੁਖ ਗਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਫਸਲ ਦੀ ਵਢਾਈ ਕਰ ਕੇ, ਜਾਂ ਚੰਗਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਘਰ ਲਿਆ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ ਇਕਠੇ ਹੋ ਕੇ ਛਾਂਦੇ ਤੇ ਨਚਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਪਤੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਢ ਖੜਿਆ ਤੇ ਇਕ ਮਨੁਖ ਇਕ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚਹੋਤੀ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਕ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਦੁਸ਼ੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚਹੋਤਾ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਾਰਨ, ਫਸਲ ਵਢ ਲੈਣ ਜਿਹੀ ਜਿਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਮੂਹੀ ਗਾਣ ਤੇ ਨਾਚ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਕਰਮ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਚਾਹ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇ ਸਮੂਹੀ ਵਿਲਾਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝ ਕੇ, ਪਹਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਾ, ਵੇਲੇ ਦੇ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਲਾਸ, ਤੇ ਉਥੋਂ ਚਲ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਿਰੋਲ ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਅਨਾਵਸ਼ਕ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਉਪਰਲੇ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਸ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲਗ ਪਈ। ਫਿਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਉਪਰਲਾ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਬਹੁ-ਪਖੀ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ, ਕਲਾ ਦੀ ਬਣਤ ਤੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਵੀ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ।

ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੀ ਵਸਤ ਨੂੰ ਗੁਆ ਕੇ ਸੋਗ ਕਰਨਾ ਤੇ ਰੋਣਾ ਵੀ ਮਨੁਖ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਕੰਮ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵਸਤ ਨੂੰ ਖੋ ਕੇ, ਤੇ ਰੋਣ ਨਾਲ, ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੰਗਣ ਨਾਲ, ਜੇ ਇਹ ਵਸਤ ਕਿਸੇ ਤਕੜੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਖੋਹੀ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ ਦਇਆ ਉਪਜਣ ਨਾਲ, ਮਨੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਦੇਵਨੇਤ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਣ ਕੁਰਲਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹੀ ਖੋਈ ਹੋਈ ਵਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰੋਣ ਕੁਰਲਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨੂੰ ਰੋਣ ਕੁਰਲਾਣ ਦਾ ਫਲ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਮਨੁਖ ਲਈ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਸੀ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੋਕ-ਮਈ ਘਟਨਾ ਵੇਲੇ, ਕਿਸੇ ਪਿਆਰੀ ਵਸਤ ਦੇ ਖੋਏ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਰੋਣ ਕੁਰਲਾਣ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਤੇ ਜਿੱਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਹਾਰ ਵੇਲੇ, ਸ਼ੋਕ ਵੇਲੇ, ਵੀ ਕਲਾ ਦੀ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਕਲਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਬਣ ਗਈ। ਇਹ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਕਰਮ ਬਣ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕਲਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਨੁਖ ਵਿਚ ਯੋਗ ਮਾਨਸਿਕ ਅਵਸਥਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮ, ਮਨੁਖ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੁਚੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਰਮ, ਇਕ ਭਾਵਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਸਿਖਿਆ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਵੰਦਾ ਸਮਾਜਕ ਕਰਮ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਦੀ ਇਸ ਸਮਾਜਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਸਮਾਜ ਵੀ ਪਛਾਣਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ

ਇਹ ਪੱਛਮ ਹੈ

ਸੁਖਿਣੀ

ਇਹ ਪੱਛਮ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ
ਘਰਰ ਘਰਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਅਲਾਰਮ ਕਲਾਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਸੁਭ ਸਵੇਰ
ਮੇਰੇ ਵੀਰ, ਮੇਰੀ ਭੈਣ
ਮੇਰੇ ਦੋਸਤੋਂ, ਮੇਰੇ ਰਕੀਬੋਂ

ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਇਹ ਪੱਛਮ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ
ਘਰਰ ਘਰਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਕੁੱਕੜ ਦੀ ਬਾਂਗ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
ਚਾਟੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਮਧੂਣੀਆਂ ਤੱਕ
ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ
ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਾਂਗ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ
ਸੁਰੂ ਹੋ, ਰੁਕ ਜਾ
ਖੱਬੇ ਮੁੜ, ਸੱਜੇ ਮੁੜ
ਰੁਕ ਜਾ, ਤੇਜ਼ ਚੱਲ

ਮਕਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਰਟਗੇਜ
ਹਾਈਡਰੋ ਦੇ ਬਿੱਲ
ਗਰਾਸਰੀ ਦੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ
ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਲੀਕੇ ਦੇ
ਚਰੇ ਹੋਏ, ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ
ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ, ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ
ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਘਰਰ ਘਰਰ

ਇਹ ਪੱਛਮ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਵਾਂਗ
ਘਰਰ ਘਰਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ
ਅਲਾਰਮ ਕਲਾਕ ਬੋਲਦੇ ਹਨ
ਸੁਭ ਸਵੇਰ
ਮੇਰੇ ਵੀਰ, ਮੇਰੀ ਭੈਣ
ਮੇਰੇ ਦੋਸਤੋਂ, ਮੇਰੇ ਰਕੀਬੋਂ

ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

8 ਕਰਮ ਵਡਮੁਲਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਉਥੇ ਕਲਾ ਨੂੰ ਵਧਾਣਾ ਫੁਲਾਣਾ ਕੇਵਲ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕਲਾ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹ ਗਿਆ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਕਰਤਵ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਇਸੇ ਕਾਰਣ, ਕੇਵਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੋਵੀਅਤ ਰੂਸ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੀ ਕਲਾ ਦਾ ਜਨਮ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੂਜੇ ਦੇਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਵਧੇਰੇ ਮਾਤ੍ਰਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਕਥਨ ਨਾਲ ਕਲਾ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਦਾ ਹੀ ਨਿਰੂਪਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਲਾ, ਤੇ ਜੋ ਇਥੇ ਅਸਾਡਾ ਵਿਸ਼ੇ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਲਾ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਕੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ। ਤੇ ਇਥੇ ਅਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਹ ਨਿਖੇੜ, ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੀਕਰਣ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਪਹਲਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਗਾਣ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਰੋਂਦਾ ਤੇ ਗਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧਾਰਣ ਭਾਂਤ ਗੱਲ ਬਾਤ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਚਾਰਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਸਤ ਦਾ ਨਾਉਂ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਗਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਸੇ ਨਾਉਂ, ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦੋਕਤੀ ਦਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਚਾਰਣ ਸੀ। ਇਸ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਚਾਰਣ ਵਿਚ ਨਾਚ ਦੇ ਟੱਪਿਆਂ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਗਿੱਧੇ ਦੀਆਂ ਤਾਲੀਆਂ ਨਾਲ, ਜੁੜਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੰਤਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਹਨ। ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਦੁਹਰਾਈ ਵਿਚ ਵੰਨਗੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਦਲੀ ਤੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤ ਬਦਲਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਲਈ ਨਾਚ ਜਾਂ ਗਿੱਧੇ, ਆਦਿਕ, ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸੋ ਕਵਿਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਬਣ ਗਈ ਜੋ ਨਾਚ ਜਾਂ ਗਿੱਧੇ, ਆਦਿਕ, ਦੇ ਤਾਲ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਸਨ, ਅਥਵਾ ਇਹ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਾਤ੍ਰਾ ਜਾਂ ਉਚਾਰਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਾਲਮੇਲ ਸੀ। ਜੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਉਕਤੀ ਵਿਚ ਚਾਰ, ਅੱਠ ਜਾਂ ਬਾਰਾਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਸਨ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਤਨੀਆਂ ਮਾਤ੍ਰਾ ਹੋਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੇ ਉਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਤੋਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣੋਂ ਛੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਰਾਗ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਰਾਗ ਕੇਵਲ ਗਾਣ ਸੀ, ਕਵਿਤਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮਾਤ੍ਰਿਕ ਤੋਲ ਵਿਚ ਬਧੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਛੰਦ ਨੂੰ ਇਕੋ ਚੀਜ਼ ਆਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਰੂਪ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਛੰਦ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦੋ ਨਾਉਂ ਹਨ।

ਕੇਵਲ ਛੰਦ-ਬਧ ਰਚਨਾ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ-ਰੂਪ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਨਾਰੀ ਜਾ ਇਸਤ੍ਰੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਗੁਣ ਘਟ ਜਾਂ ਵਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੰਦ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਘਟ ਜਾਂ ਵਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਕੇਵਲ ਛੰਦ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕੁਝ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਂਤ ਦੀ ਗੱਦ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਲੰਕਾਰ, ਆਦਿਕ, ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਖੁਲੀ ਕਵਿਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਦਾਇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਵੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਕਪੜੇ ਤੇ ਗਹਿਣੇ ਪਹਨਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀਤਵ ਦੇ ਕੁਝ ਗੁਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਪੁਰਖ ਨਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਗੱਦ ਵੀ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦ ਹੋ ਕੇ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਛੰਦ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਰੀਰ, ਲਿੰਗ-ਰੂਪ ਹੈ। ਛੰਦ-ਰਹਿਤ ਕਾਵਮਈ ਰਚਨਾ ਲਿੰਗ-ਰਹਿਤ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਰੂਪ ਜੀਵ ਵਾਕਰ ਹੈ।

ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿੰਗ-ਰੂਪ ਗੁਣ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਪੁਰਾ ਨਾਰੀਤਵ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਣ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਛੰਦ-ਬਧ ਹੋਣਾ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਛੰਦ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਵਿਚ ਬਧੇ ਸ਼ਬਦ ਕਵਿਤਾ ਹਨ। ਪਰ ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਵਮਈ ਉੱਤਮਤਾ

ਅਮਬੀਕਾ ਫੂਡਜ਼

ਵਧੀਆ ਤੇ ਸਸਤੀ ਗਰੋਸਰੀ ਲੈਣ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ।

Largest of its kind in North America

ਦੂਸਰਿਆ ਦੀ ਸੇਲ ਪ੍ਰਾਈਸ ਸਾਡੀ ਰੈਗੂਲਰ ਪ੍ਰਾਈਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

**British Columbia's
Finest Indian
Grocery Store**

327-0295

5125 VICTORIA
DRIVE VANCOUVER

Try Raja's Famous

**TANDOORIE CHICKEN
MAKKI—DI-ROTTI & SAAG**

AT

Tandori Hut

LICENSED

PHONE: 325-5014

7209 Main St. Vancouver

ਨਹੀਂ ਸਮਾਈ ਹੁੰਦੀ। ਕਾਵਮਈ ਉੱਤਮਤਾ ਲਈ ਛੰਦ-ਬਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ ਗੁਣ ਤਾਂ ਨਿਆਇ ਤੇ ਬੁਧੀ ਦਾ ਹੈ ਹੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਵੀ, ਪਦ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਗੱਦ, ਨਿਆਇ ਤੇ ਬੁਧੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਨਿਆਇਕਾਰਿ ਬੁਧੀ ਦਾ ਹੋਣਾ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਛੰਦ-ਬਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਜਾਂ ਧੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਪੁੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਬੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲਾ ਵਿਚ ਨਿਆਇ ਦੀ ਆਵਸ਼ਕਤਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਸਗੋਂ ਨਿਆਇ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਉੱਤਮ ਭਾਤ ਦੇ ਤੱਤ-ਵਾਸਤਵ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਇਸ ਬੂਠੇ ਦਰਸਨ ਨੂੰ ਪਰ-ਵਾਸਤਵ-ਵਾਦ ਦਾ ਨਾਉਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਛਣ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਣ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਗੱਦ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਗੱਦ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਠੀਕ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਰੀ ਲਈ ਨਰ ਨਾਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕ ਰੂਪ ਵਿਕ ਗਹਣੇ ਤੇ ਸੰਗਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਅਲੰਕਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗਹਣਾ ਸੰਗਾਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਨਾਰੀਤਵ ਨੂੰ ਸਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੰਕਾਰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਕਾਵਮਇਤਾ ਨੂੰ ਚਮਕਾਂਦਾ ਹੈ। (ਛੰਦ ਤੇ ਅਲੰਕਾਰ ਬਾਰੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।)

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਅਸਾਡੀ ਚਰਚਾ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੁਭਾਵ ਵਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਉਪਜਾਊ ਕਰਮ ਬਾਰੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਬਦਲ ਰਹੇ, ਵਿਗਸ ਰਹੇ, ਬਣ ਰਹੇ, ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤਵ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਚਿਤਰਨਾ ਅਥਵਾ ਕਲਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕਲਪਨਾ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੁਭਾਵ ਹੈ। ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਸੰਗਾਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਉਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਕਾਸ ਪਾ ਰਿਹਾ, ਬਣ ਰਿਹਾ ਵਾਸਤਵ ਵਰਤਮਾਨ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ, ਇਕ ਭਾਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਵਰਤਮਾਨ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਜ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰ, ਉੱਦੇਸ਼ ਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਵਰਤਮਾਨ ਵਾਸਤਵ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਗਿਆਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਅਗੋਂ ਕਵੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਕਰਣੀ ਉਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਨਿਜੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਕਲਪਿਤ ਪਸਾਰ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਦਾ ਕਲਪਿਤ ਪਸਾਰ ਵਿਰ ਬੁਧੀ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਅਨੁਭਵ ਬੁਧੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਅਨੁਭਵ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਬੁਧੀ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ ਉਪਜ ਹੈ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਬੁਧੀ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਕਾਚਾਰ ਦੱਸਣਾ ਇਕ ਬਣਾਵਟੀ ਜਿਹੀ, ਯਾਤ੍ਰਿਕ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਭਵ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਥੇ ਇਤਨਾ ਕਹ ਦੇਣਾ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਅਨੁਭਵ ਇਕ ਬੜਾ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਜਟਿਲ ਤੱਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਬੁਧੀ, ਮਨੋਭਾਵ, ਆਸ਼ੇ, ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬੁਧੀ, ਕਲਪਨਾ, ਮਨੋਭਾਵ, ਆਸ਼ੇ, ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸਭ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਉਪਜਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕਢ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕਵੀ ਜਿਤਨਾ ਕਰਣੀ ਦਾ ਉਚਾ ਤੇ ਸੁਚਾ, ਅਨੁਭਵ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ-ਸ਼ਾਲੀ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਤੀਖਣ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਨਤੀ ਹੀ ਉੱਤਮ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧਾਰਣ ਪਦਵੀ ਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਰਖ ਵੀ ਕਾਫੀ ਵਧੀਆ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਕਲਾ ਰਚ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਅਸਚਰਜਤਾ ਕੇਵਲ ਉਪਰਲੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਕਵੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਨੇਤਾ ਜਾਂ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਤੇ ਸਾਧਾਰਣ

If you are looking for

*Quality

*Quality

*Price

* After sale service when buying your car contact

Kuldip S. Jhand

ਕਿਸੇ ਪਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰ ਖ਼ੀਦਟੀ ਜਾਂ ਟਰੇਡ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖ਼ੀਦਟ

ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਲਦੀਪ ਝੰਡ ਨੂੰ ਮਿਲੋ ਜਾਂ ਫ਼ੁਨ ਕਰੋ

Office

521-7731

Res. 524-4137

**WESTMINSTER
CHEVROLET-
OLDSMOBILE**

12 th Ave. at Queens Ave
New West Minster

GOYAL TRAVEL

4152 Fraser St.
Vancouver, B.C.

Tel:

[604] 872-7658

WE OFFER THE CHEAPEST FARES TO

. India . Pakistan .
. Nairobi . Dareselam .

SPECIAL FARES FROM SEATTLE TO LONDON-

One way or Return

4 Offices in India to serve you:

New Delhi . Jullundur
. Moga Jagroan .

ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਕ, ਸਲਾਘਨੀ ਜਾਂ ਉੱਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਬਹੁਤੀ ਉੱਤਮ ਕਲਾ ਜਾਂ ਕਿਰਤ ਦੇ ਕਰਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਜਗਤ ਦੇ ਦੋ ਮਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਦੋ ਕਵੀ ਹਨ, ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਤੇ ਕਾਲੀਦਾਸ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਾਲੀਦਾਸ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੈਰੇ ਜਾਂ ਟੈਗੋਰ ਜਿਹਾ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਕੇਵਲ ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਕਹ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਝੂਠਾ ਨਾਮ, ਜਿਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਕੇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਇਕ ਕਰਤਵ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨੋਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬਲੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਪ ਇਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਉਚੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋਣ। ਸਾਧਾਰਣ ਲਾਲਸਾ, ਲਿੰਗ ਭਾਵ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਉਚੀ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਭਗਤੀ ਭਾਵ ਉਪਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਇਤਨੀ ਉੱਤਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਘਟੀਆ ਵੀ ਘਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਉਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਉੱਤਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੁਧਿਮਾਨ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਉੱਤਮ ਕਵਿਤਾ ਬੁਧਿਮਾਨ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੁਭਵ ਤੇ ਉਚੀ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਬੁਧਿਮਾਨ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਬੁਧੀ ਨੂੰ ਉਚਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਤੀਖਣ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਰਨੀ ਪੁਰ ਭਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਨਾਟਕ, ਇਕਾਂਗੀ :

1. ਛੇ ਘਰ
2. ਤਪਿਆ ਕਿਉਂ ਖਪਿਆ,
3. ਨਾਟ ਸੁਨੋਹੋ
4. ਸੁੰਦਰ ਪਦ

ਨਾਟਕ ਪੂਰੇ:

1. ਕਲਾਕਾਰ
2. ਨਾਰਕੀ
3. ਭੁਦਾਨ
4. ਵਾਰਿਸ
5. ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਓ
6. ਸੋਇਆਂ ਸਿਰ ਨ ਕਾਏ
7. ਦਮਯੰਤੀ
8. ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਨਦੀ
9. ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰਾ

ਸਮਾਲੋਚਨਾ :

1. ਸਾਹਿਤੀਆਰਥ
2. ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਸਿਰੋਮਣੀ
3. ਨਾਟਕ ਕਲਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਅਨੁਭਵ
4. ਸਮੀਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ

ਗੱਦ :

1. ਪ੍ਰਗਤੀ ਪੱਧ

ਨਿਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ :

1. ਸਮਾਚਾਰ ਬਾਰਾ ਸਿਧਾ
2. ਅਧੀ ਵਾਟ
3. ਤੀਜਾ ਪਹਿਰ
4. ਨੌ ਨਿਧਾਂ
5. ਕਾਮੇ ਤੇ ਯੋਧੇ

ਨਾਵਲ :

1. ਲਹੂ ਸਿਟੀ
2. ਬਾਬਾ ਆਸਮਾਨ

ਅਨੁਵਾਦ :

1. ਮੰਗਲ
2. ਅੰਤਰੀਵ (ਕੋਰੋਰੀਜ਼)
3. ਮੈਨ ਕਰੀਨਾ
4. ਮੋਇਆਂ ਦੀ ਯਾਦ

ਕਵਿਤਾ :

1. ਕਾਵਿ - ਦ੍ਰਿੜ

0 0 0 0

PAUL'S PLUMBING & ELECTRICAL SUPPLY

PLUMBING & BATHROOM
FIXTURES & SUPPLIES
HOT WATER TANKS
HOT WATER HEATING &
SUPPLIES

ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ! ਤੁਹਾਡੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਪਲੰਬਿੰਗ, ਹੀਟਿੰਗ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦਾ ਕੰਟੈਨਰ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਉਮ ਪਾਲ ਵਲੋਂ 32 ਐਵੀਨਿਊ ਲਾਗੇ 4774 ਮੇਨ ਸਟਰੀਟ ਤੇ ਕੱਤੇ ਦਿਨ ਖੁੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏ, ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਗੱਲ ਖਾਤ ਕਰੋ। ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਯੂਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਫੋਨ ਕਰੋ।

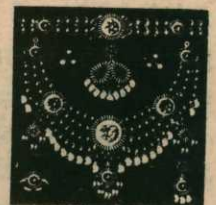
872 3118

English - Punjab - Hindi Spoken
4774 Main St (at 32nd)
Vancouver ● 872-3118
Open Sunday — Parking at rear.

SHAKTI GIFT

6576 MAIN STREET,
VANCOUVER, B.C.

Where you can get
all types of
Real and
Artificial
Jewellery and
all types of
oriental designs
can be made!

SALE AND
REPAIRS
OF
WATCHES

Res. 327-8259
Bus 321-6214

SPECIALIST IN EAST INDIAN JEWELLERY
GIFTWARE & REPAIRS

ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸ਼ਾਇਰੀ ਲਈ
ਸਾਡੀ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਆਓ।

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ

ਨਾਵਲ

ਅਣਹੋਏ

ਦਾ
32 ਵਾਂ ਖੰਡ

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ " ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਸ ਵਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਅਜੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਰਗੀ ਜੂਨ ਚਿਤਾਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹਨ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੰਸਿਆਂ ਦੇ ਤਾੜੇ ਪੇਟੇ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਹੈ; ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਧੁਰ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤੋਹਾਂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਠੇਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਬੋਲਦੇ ਸਹਿਜ ਜੁਤਾ ਦੀ ਫਲਸਫੇ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਚਿੰਤਕ ਅਕਸਰ ਅੱਖੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਹਾ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰ ਠੇਰੇ ਅਖੌਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਖਿੱਡ ਕੇ ਹੋਏ, ਜਾਂ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਉਬਲ ਕੇ ਹੋਏ, ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰੰਤਰ ਸਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੰਭੀਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੰਭੀਰ ਸੁਰ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਦੇ 'ਓ ਨੀਲ' ਤੇ 'ਪਿਟਰ' ਵਰਗੇ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ੋਕ-ਬੋਧ ਅਤੇ ਸਟਾਈਲਬੋਧ ਵਰਗੇ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਦੇ। ਪ੍ਰੋ: ਸ਼ੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲ "ਅਣਹੋਏ" ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਮਹਾਨ ਪੁਸਤਕਾਂ "ਡਾਨ ਕ੍ਰਿਥੋਟੋ" ਅਤੇ "ਰੋਮੈਂਸਿਟ" ਦੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕਿਹਾ ਹੈ।

ਨਾਵਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਅਤੇ ਅਨੁਵਾਦਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਅਤਿ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਵਾਰ 'ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਉਤਮ ਗਲਪ ਰਚਨਾ' ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। 1975 ਵਿੱਚ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲ "ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਤ" ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਰਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਨਮਾਨ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਬਣਨ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ।

(ਅਜਮੇਰ ਰੋਡ)

ਸੋਣ ਦਾ ਮਹੀਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਤਕੜਾ ਮੀਂਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਬੱਦਲ ਘਿਰਦੇ ਤੋਂ ਖਿੱਚ ਜਾਂਦੇ। ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਫੱਤ ਤਿੰਤਰ-ਖੰਡੀ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਅਜੇ ਤਾਈਂ ਮੀਂਹ ਦਾ ਰੱਖ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਸਦਾ। ਪਿੰਡਾਂ, ਤੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਲ੍ਹ ਤੇ ਪਤੜੀਂ ਜੱਗ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ। (ਪਰ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਅਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੋ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਿਆ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਾਂ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਜਾਂ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੰਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਪਰ ਪਿੰਡੇ ਵਿਚੋਂ ਭੱਠ ਵਾਂਗ ਸੋਕ ਮਾਰਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਦੋ ਦਿਨ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁੱਤਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਗਤਾ ਤੇ ਕਾਲਾ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਕ ਕਰੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਘੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਕਰਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਬਹੁਤਾ ਆਵਾਹਾਗਰਦੀ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਵੀ ਓਹੋ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।)

ਅੱਧ ਕੁ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਖੜੇ ਦਖਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਤੇ ਉਹਨੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਹਿਲਾ ਦਿਤੀਆਂ, ਛੱਪਰ ਉੱਡਾ ਦਿਤੇ ਤੇ ਅੱਧ-ਪੋਣਾ ਘੰਟਾ ਬੇਦ ਬੁਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਟਿਆਨਕ ਸੂਕਰਾਂ ਸੁਣ ਸੁਣ ਨਿਕਲਣੇ ਡਰਦੇ ਰਹੇ। ਟਿਹੜੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੋਟੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਲਹਿ ਪਿਆ ਤੇ ਦਿਨ ਛਿਪਣੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਜਲ-ਬਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਗਲੀਆਂ, ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨਾਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਵਗਣ ਪਿਆ। ਤਤੀ, ਰੁੱਖੀ ਹੜਾ ਨਰ ਗਈ। ਬੱਦਲਾਂ ਕਰਕੇ ਦਿਨ ਢਲਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਘਣਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਦੀਵਾ ਬਾਲਿਆ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ ਪਿੰਡੇ ਦੀ ਤਪਸ ਘਟ ਗਈ ਸੀ। ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਬੂਹੇ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੇ ਠੰਡੀ ਹੜਾ ਦੇ ਮਿੱਥੇ ਫਰਾਟੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਲੁੱਕੇ-ਭੱਠਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹੋ ਕੁਝਤਾ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾ ਪਾਇਆ; ਕਪੜਾ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਫੁਹਾਇਆਂ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਮਲਕਤ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲਗਣ ਸਾਰ ਲੋ-ਲੋ ਓਵੇਂ ਬਲਣ ਲਗ ਪਏਗਾ। ਤੇੜ ਬੇਨੇ ਖੰਦਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੁੱਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਦੇ ਤਨ ਤੇ ਕੋਟੀ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੀਵਾ ਬਾਲ ਕੇ ਉਹ ਗੱਲਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਕੰਘੀ ਪਾਈਂ ਮੰਜੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹਨੇਰੀ ਗਲੀ ਵਲ, ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਿੰਗ ਤਿੰਗ ਬੁੜਕਦੀਆਂ ਕਣੀਆਂ ਦਾ ਖੜਕ ਸੁਣਦਿਆਂ, ਨਿਗਾਹ ਰੱਤ ਕੇ ਝਾਕੀ ਗਿਆ।

ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਕੁਝ ਦਿਸਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਸੁਣਦਾ ਸੀ— ਸੰਘਣੇ ਹਨੇਰੇ ਤੇ ਕਈ ਉੱਚੀਆਂ-ਨੀਵੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਫੋਲੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਭਾਰਾ ਭਾਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਚਿਤ ਹੀ ਘਣ ਵਾਂਗ ਨਿੱਗਰ ਤੇ ਭਾਰਾ ਭਾਰਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ ਚਾਣਚਕ ਬੂਹੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਲੇ ਅਕਾਰ ਦਾ ਝਾਉਲਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕ ਕੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰਛਾਵਾਂ ਹਿੱਲ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਹਦੇ ਮੰਜੇ ਵਲ ਵਧਿਆ; ਬੜੀ ਓਪਰੀ ਜਿਹੀ ਸਕਲ ਸੀ: ਨੰਗ-ਪੜੇਗਾ ਪਿੰਡਾ, ਤੇੜ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਦਿਲਕਵੀਂ ਕੱਛ ਤੇ ਨਿਰ ਉਤੇ ਟਿਕ ਗੰਦੜੀ ਜਿਹੀ ਧੜੀ ਉਹ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਰਹੁ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਵਲ ਵੇਖਿਆ।

"ਕਿਹੜੇ ਬਈ?" ਖੰਘੂਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸੁਰਤ-ਸਿਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

"ਮੈਂ.....ਮੈਂ ਤਾਇਆ, ਮਾ-ਘੀ!"
"ਅਛਾ!" ਬਿਸ਼ਨਾ ਗੰਭੀਰ ਹੋ ਗਿਆ, "ਤੂੰ ਐਸ ਵੇਲੇ ਕਿਧਰੋਂ?"
"ਆ-ਪਾਂ, ਆਪ ਕੇ ਫਾਜ਼ਤੇ.....ਟਿੱਠਨ ਲਿ-ਆਏ ਆ ਤਾਇਆ....."
ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੋਣਾ ਸਿਰੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਮੰਜੀ ਉਤੇ ਧਰਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਪੈਂਦ ਉਤੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਬਿੜਕਵੀਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, "ਸੱਚ ਤਾਇਆ ਜੀ, ਅੱਜ ਤਾ ਬੜਾ ਰੋਣ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ..... ਮੈਸਮ ਬੈਰੀ ਲਿਪਲੀ ਹੈ..... ਬੜਾ....."

ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਸੁੰਗੜਾ ਕੇ, ਕੁਝ ਮੁਸਕਰਾਇਆਂ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਹੋਰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ, ਉਹਦੀਆਂ ਸਰਾਰਤੀ ਅੱਖਾਂ ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਦਗਦੀਆਂ ਲਗੀਆਂ, ਪਰ ਦੀਵੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪਿਛੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਸਾਰਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਨਾ ਦਿੱਸਿਆ।

"ਪਹਿਲਾਂ ਆਹ ਦੀਵਾ ਐਸ ਕੰਧ ਵਾਲੀ ਫੱਟੀ ਤੇ ਰੱਖ।" ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਮਾਘੀ ਮੋਢੇ ਛੇਡਦਿਆਂ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਉਟੇਰ ਕੇ ਉਠਿਆ ਤੇ ਦੀਵਾ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ, ਲੱਗੀ ਫੱਟੀ ਉਤੇ ਰਖ ਕੇ ਮੁੜ ਓਥੇ ਹੀ ਆ ਬੈਠਾ। ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਉਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਨਣ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਖਿਆ। ਪਤਲੇ ਲੰਮੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਤਿੱਖੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਉਤੇ ਚੰਚਲਤਾ ਦੀ ਪਾਣ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਹੇਠਲਾ ਬੁੱਲ੍ਹ ਘੁਟ ਕੇ ਉਹਨੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਹੋਰੋ-

12. ਤੋਰ੍ਹੇ ਮਟਕਾਂਦਿਆਂ ਬਿਸਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ, ਬਿਨਾਂ ਭੌਰਾ ਵੀ ਸੰਗ-ਸੰਗਾ ਤਾਂ ਝਾਕਦਿਆਂ, ਅਡੋਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਤੇ ਬਿਸਨਾ ਵੀ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪਲਾਤੀ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ ਖਿਲਾਰੀ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਾਈਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿੰਹਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਾਘੀ ਦਾ ਛੋਟਕਾ ਸਰੀਰ ਤੇ ਟਪ੍ਹੇ-ਟਪ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵਿੰਹਦਿਆਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਠੰਡ ਜਿਹੀ ਉਤਰਦੀ ਜਾਪੀ।

"ਤਾਇਆ.....ਤਾਉ ਜੀ!" ਮਾਘੀ ਅਗਾਂਹ ਝੁਕਦਿਆਂ, ਬੜੀ ਭੇਦ-ਭਰੀ, ਮਧਮ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, "ਜੇ ਹੈ ਸਲਾਹ ਤੋਂ.....ਆਜ ਤੋਂ ਸ਼ਰਤੀ ਕੇ ਮੁਸਮ ਹੈ—ਠਾਂਡ ਹੈ...!" ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਾਘੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਨਕਸ ਵਧੇਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਸਨ। ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਪਾਂਦਿਆਂ ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ, ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮਾਘੀ ਉਹਦੇ ਤੋਰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਚੁਟਕੀ ਵਜਾਉਂਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਐਨਾ ਚਿਰ ਲਾਉਂ, ਐਨਾ ਚਿਰ!.....ਹੁਣ ਕਦ ਲਿਆਉਂਨੇ.....ਫੁਹ-ਮੰਦਰ ਮਾਰ ਕੇ, ਹੁਕਮ ਕਰੋ ਸਟੀ...!"

ਪਰ ਬਿਸਨਾ ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਘੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਓਵੇਂ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਪਸ਼ਤੋਂ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਉੱਕਾ ਸਮਝ ਨਾ ਪਈ ਹੋਵੇ।

"ਤੁਮ ਸਮਝਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਉ?" ਮਾਘੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਹੋਰ ਨੇੜੇ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ, "ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਰੇਣ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ...ਬਾਰਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ...ਠੰਡ ਹੈ, ਹਵਾ ਚਲਤੀ ਹੈ...ਕੋਈ—ਕੋਈ—ਕੋਈ ਦੁਆਈ-ਬੂਟੀ ਹੋ ਜੇ...! ਇਥ ਤੋਂ ਸਮਝੋ ਤਾਇਆ ਸਾਹਬ, ਕਿ ਨਹੀਂ?"

ਬਿਸਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਕਰਾਇਆ, ਫੇਰ ਬੇਅਵਾਜ਼ ਹੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚੋਂ ਛਣ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹਾਸੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਓਪਰੀ ਜਿਹੀ ਲਗੀ ਤੇ ਉਹ ਰਤਾ ਘੂਰ ਕੇ ਝਾਕਿਆ। ਫੇਰ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਓਹੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਭਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਕਿਉਂ ਪੈਂਦੀ ਐ ਗੁੱਲੀ ਦਣ?"

ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਹੀ ਪਛਾਣਿਆ ਸੀ; ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਉਹਨੂੰ, ਉਹ ਪੰਦਰਾਂ-ਸੋਲਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਅੱਲ੍ਹੜ, ਅਵਾਰਾਗਰਦ ਤੇ ਅਲੱਖ ਮੁੰਡਾ ਜਾਪਿਆ ਸੀ। ਨਾ ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਨਾ ਮਾਘੀ ਆਪ ਉਹਦੇ ਬਹੁਤਾ ਨੇੜੇ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਕਦਮ ਬਿਸਨੇ ਨੂੰ ਇਉਂ ਲਗਣ ਲਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਮਾਘੀ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਰੂਹ ਉਹਦੀ ਆਪਣੀ ਸੀ।

"ਬੂਟੀ?" ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਲਿਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਉਹ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਐ ਉਏ?"

"ਜਿਸਨੂੰ ਪੀ ਕੇ ਦਸੇ ਕਪਾਟ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣ—ਉਹ ਬੂਟੀ ਹੋਤੀ ਅ ਤਾਇਆ; ਸਿਵਜੀ ਭਗਮਾਨ ਕੀ ਬੂਟੀ...!"

"ਲਿਆ ਤਾਂ ਸਹੀ ਉਏ, ਵੇਖੀਏ ਕੇਹੋ ਜੀ ਹੁੰਦੀ ਐ?"

"ਲਿਆਮਾ?" ਟਪ੍ਹੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉਛੜਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਫੇਰ ਹੋੜਾ ਹੋ ਕੇ ਦੂਹਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਹੋਰ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕੋਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਹੋਲੀ ਦੇਣੇ ਬੋਲਿਆ, "ਸੱਚੀਂ ਲਿਆਮਾ ਤਾਇਆ?"

"ਲਿਆ...!" ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਕੇ ਗੰਭੀਰ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ, ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਧਾ ਤਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਮਾਘੀ ਮੇਮਣੇ ਵਾਂਗ, ਟਿਕੋਂ ਬਥੂਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੁਹਿਓਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੇ ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਅਜੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਾਘੀ ਕੱਛ ਦੇ ਪੈਂਚੇ ਵਿਚ ਬੋਤਲ ਲਕੋਈ ਅੰਦਰ ਆ ਵੜਿਆ।

"ਦੇਖ ਤਾਇਆ!" ਪੈਂਚੇ ਉੱਤੇ ਓਵੇਂ ਆ ਕੇ ਬਹਿੰਦਿਆਂ, ਲਾਲ ਤੇਜ਼ ਦੀ ਬੋਤਲ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਕੋਲ ਕਰਕੇ ਝਟਕਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਖਿੜੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਜਰਾ ਤਰਾਰਾ ਦੇਖ ਇਸਕਾ!... ਐਸੀ ਤਮਾਰਾ ਚੀਜ ਐ, ਬਸ ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ!"

ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਬੋਤਲ ਮਾਘੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਲ ਇਉਂ ਤਾੜ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮਾਘੀ ਨੇ ਤੁਝਕ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂੰਹ ਪਿਛਾਹ ਭੁਆ ਲਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਛੋਟੀ ਦੇਣੇ ਉਠ ਕੇ ਕੋਠੜੀ ਦਾ ਬੁਹਾ ਅੜਾਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਪਰ

ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੁਹੇ ਦਾ ਕੁੰਡਾ ਲਾ ਕੇ ਮੁੜ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਬਿਸਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੁਲਾਇਮੀ ਹੋਠਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਸਕਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਚੰਚਲ ਰਉਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਕਿਉਂ ਤਾਇਆ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਤੋੜ ਦੀ ਕਿ ਨਹੀਂ?—ਚੀਜ ਐ, ਇਕ ਚੀਜ!"

"ਹੁੰ!" ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਮੀਚੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਤੇ ਬੋਤਲ ਪਾਵੇ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, "ਪਰ ਬੱਚੂ ਜੇ ਹੁਣੇ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਮਰ ਕਿਵੇਂ ਨੰਘੂ?"

ਮਾਘੀ ਨੇ ਤਾੜ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਬੋਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸਖਤੀ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਡਰਦਾ ਤੇ ਕੁਝ ਘਿਰਨਾ ਕਰਦਾ ਮਾਘੀ, ਅਜ ਤਾਈਂ ਬਿਸਨੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

"ਉਮਰ?...ਉਮਰ ਆਪਾਂ ਤਾਇਆ ਕਰਨੀ ਕੀ ਐ...ਹੋ-ਅ! ਐਸ ਕਰੋ! ਬੁੱਲੇ ਲੁੱਟੋ ਤੇ ਮਰ-ਜੋ! ਜੇ ਚਾਰ ਦਿਨ ਅਗੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਆਦਮੀ ਮਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਭਲਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪੜਤੇ ਤਾਇਆ ਸਾਹਬ?" ਉਹ ਨਿਝਕ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲਿਆ।

ਬਿਸਨੇ ਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਖੜੋ ਗਈਆਂ। ਉਹਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਲੱਖ ਮੁੰਡਾ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਜੀਬ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਉਹਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਅਹੁੜੀ।

"ਸਾਡੇ ਇਕ ਮਾਸਟਰ ਐ ਤਾਇਆ ਜੀ", ਮਾਘੀ ਨੇ ਹੱਥ ਦੀ ਸੈਣਤ ਜਿਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, "ਉਹ ਬਹੁਤ ਈ ਮਹਾਨ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਬਸ ਕੁਸ ਕਰੋ—ਚਾਹੇ ਕੁਸ ਕਰੋ...!" ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨੇ ਚੰਚੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਉੱਤੇ ਅਗੂਠਾ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਗਿਆ: "ਚਾਹੇ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਚਾਹੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਕਰੋ, ਚਾਹੇ ਪੜ੍ਹੋ; ਚਾਹੇ ਖੇਡੋ; ਚਾਹੇ ਰਾਜੇ—ਮਤਲਬ, ਅਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਵਜੀਰ-ਵਜੂਰ ਬਣੋ, ਚਾਹੇ 'ਚੜ੍ਹ-ਫਾਂਸੀ', ਬਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅੜਦਲ ਕਰੋ; ਚਾਹੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲਸਕਰ ਦੇਓ ਤੇ ਚਾਹੇ ਕੁੱਤੇ ਖੱਸੀ ਕਰੋ — ਪਰ ਜੇ ਕਰੇ ਜਨਾਬ ਓਹਦੀਆਂ ਯੂੜਾਂ ਪੱਟ ਦਿਓ...! ਐ ਕੇਰਾਂ ਪੈੜਾਂ ਕਰਦੇ 'ਚੁਰੇ ਜਾਓ; ਮਗਰੋਂ ਪਈ ਦੁਨੀਆਂ ਬੰਡਾ ਨਾਂ ਲੈ ਲੈ ਕਰ ਜਾਦ ਕਰਦੀ ਫਿਰੋ...! ਹਾਂ...ਯਿਛ ਬਾਤ ਹੈ..."

ਬਿੰਦ ਕੁ ਮਾਘੀ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਤਾੜ ਕੇ ਫੇਰ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ। "ਮਹਾਰਾ ਉਹ ਮਾਸਟਰ ਕਹਿਤਾ ਹੈ ਤਾਉ ਕਿ, ਨੱਬੇ ਸੇ ਸਾਲ ਬੋੜੇ ਮੂੰਹ ਸੇ ਦਲੀਆ ਖਾ ਖਾ ਕੇ, ਢਿਲਕਿਆ ਮਾਸ ਐਸੇ ਮਾਫਕ ਲਮਕਾ ਲਮਕਾ ਕੇ, ਅੰਧੇ-ਲੂਲੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਗੋਡੇ ਘਸੀਟਦੇ ਹੁੰਦੇ ਮਰਨ ਕਾ ਕੀ ਫੈਦਾ ਜਨਾਬ? — 'ਬਸ', ਉਹ ਕਹਿਤੈ 'ਐਸ ਦੀਵੇ ਕੀ ਮਾਫਕ ਮੱਚੇ। ਚਾਨਣ ਈ ਚਾਨਣ ਕਰੋ!' 'ਸਜਾਖੇ-ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ' ਕੇ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਕੀ ਜ਼ੀਜ-ਬਸਤ ਦਖਾਓ, ਔਰ ਬੁਝ ਜਾਓ...! ਕਿਆ ਲੋੜ ਹੈ ਬੱਲੇ ਕੇ ਮੈਲੇ ਤੇਲ ਤੇ ਸੜੀ ਬੱਤੀ ਮੈਂ ਤੜਕੇ ਤਕ ਤੇ ਦਿਨ ਕੋ ਬੀ ਘੁਖੀ ਜਾਣੇ ਕੀ? — ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ...! ਐਸੇ ਮਤ ਖੁਏ; ਮੱਚੇ! ਲਾਟਾਂ ਸੇ ਮੱਚੇ — ਫੈਸ ਕੀ ਮਾਫਕ 'ਸੁੰ-ਸੁੰ' ਕਰਕੇ.....!"

ਤੇ 'ਸੁੰ-ਸੁੰ' ਕਰਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਨੁਠੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਕਢੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਾਈਂ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਲੇ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਗੰਭੀਰ, ਤਣੇ ਚਿਹਰੇ ਉੱਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਸਕਾਣ ਆ ਆਈ। ਮਾਘੀ, ਸਚੀਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ 'ਸੈ' ਜਾਪਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਦਿਉਂ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ, ਸੁਤੇ-ਸੁਤਾ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਅਜੀਬ ਸੈਣਤਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾ ਮਟਕਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਅਜ ਤਾਈਂ ਬੂਟੇ ਪਰਜ-ਮੰਡਲੀਟੇ ਤੇ ਰਾਮੇ ਅਕਾਲੀ ਵਰਗੇ ਸਿਆਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸੁਣੀਆਂ; ਨਾ ਅੱਜ ਤਾਈਂ ਉਹਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਪ ਅਹੁੜੀ ਸੀ। ਉਹ ਨੁਣ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੰਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਤੇ ਮਾਘੀ ਨੇ ਸਾਇਦ ਘੁਟ ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਵੀ ਸੀ, ਜੋ ਉਹਨੂੰ ਪਲਪਲੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ, ਜਾਂ ਖਬਰ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਸ਼ਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਨਾਲੋਂ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਵਧੇਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਸੀ।

“ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਮਾਸਟਰ ਐ ਅੱਧ ਜਿਆ ਜੀਹਨੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕੌਕ ਛਾਵਤਰ ਪੜ੍ਹਾਇਐ ?” ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਉਹ !” ਮਾਘੀ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਰਤਾ ਬੁੜ੍ਹਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਉਹ ਤਾਇਆ ਜੀ ਬੜੀ ਚੀਜ ਹੈ; ਮਹਾਨ ਬੰਦਾ ਹੈ !”

“ਉਹ ਬੰਨ੍ਹੇ ਇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਉਂਦੇ ?”

“ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਉਹ ਐਸੀ-ਬੈਸੀ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਉਂ ਐਸੀਆਂ-ਜੈਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਸਦੇ — ਸਾਨੂੰ ਬੀ ਸੁਆਦ ਆਉਂਦੇ ਸੁਣ ਕੇ, ਜਿਸੇ ਤੈਨੂੰ ਆਇਐ — ਆਇਐ ਕਿ ਨਹੀਂ ?”

ਬਿਸਨਾ ਬੋਲਿਆ ਕੁਝ ਨਾ; ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਲਈ। ਸੁਆਦ ਉਹਨੂੰ ਸਚੀਂ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਾਘੀ ਵਰਗੇ ‘ਛੋਹਰ’ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੋਣੀ ਲਗੀ।

“ਹੁਣ ਫੇਰ, ਤਾਉ ਭੋਗ ਲੱਗੇ !” ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੀ ਸਰਾਰਤ ਭਰ ਕੇ, ਹੱਥ ਜੋੜਦਿਆਂ ਤੇ ਝੁਕ ਕੇ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨਾਲ ਮੱਥਾ ਜੋੜਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਬੋਲਿਆ, “ਸੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਆਪ ਕੀ ਸਾਧ-ਸੰਗਤ ਕੇ ਮਿਲੇ..... ਬੂਟੀ ਕਾ ਨਾਮ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਹੇ ਬੂਟੀ ਮਾਤਾ ਤੇਰੇ ਨਾਮ, ਸਰਬਤ ਕਾ ਭਲਾ.....!”

ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ਪਾਵੇ ਕੋਲ ਪਈ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਇਕੋ ਗੋੜ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਵੱਕਣ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ। ਵੱਕਣ ਖੁਲ੍ਹਣ ਸਾਰ ਨਸ਼ੀਲੀ ਹਵਾੜ ਬਿਸਨੇ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੀ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਪੁੜ੍ਹਪੁੜੀ ਆ ਗਈ। ਪਰ ਮਾਘੀ ਨੇ ਬੋਤਲ ਨੱਕ ਦੇ ਕੋਲ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਸਾਹ ਖਿਚਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਜਦੋਂ ‘ਆ-ਹਾ-ਹਾ-ਹਾ’ ਕਰਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਛੱਤ ਵਲ ਚੁੱਕ ਕੇ, ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਗਵੰਤਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਤਾਂਹ ਉਲਾਰਿਆ ਤਾਂ ਬਿਸਨੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਬਿਨ-ਪੀਤਿਆਂ ਹੀ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ। ਮਾਘੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖਾਖੀ ਨਿਕਰ ਦੀ ਜੋਬ ਵਿਚੋਂ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗਲਾਸੀ ਕਢ ਕੇ ਭਰ ਲਈ ਤੇ ਫੇਰ ਬਿਸਨੇ ਵਲ ਵਧਾਉਂਦਿਆਂ ਬੋਲਿਆ, “ਭੋਗ ਲਗੇ ਤਾਉ ਜੀ !”

ਬਿਸਨੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਲਾਸੀ ਵਲ ਤੇ ਫੇਰ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਗਲਾਸੀ ਫੜ ਲਈ। ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਸੋਚਿਆਂ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਪੀ ਫਿ.ਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਖਾਲੀ ਗਲਾਸੀ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲਾਹੀ, ਤਾਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ‘ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ’ ਕਰਦਿਆਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਗਵੜੀ, ਭੱਜ ਕੇ ਤੌੜੇ ਵਿਚੋਂ ਭਰ ਲਿਆਂਦੀ ਤੇ ਪਾਣੀ ਗਲਾਸੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ। ਮਾਘੀ ਦਾ ਛੋਹ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਸਨੇ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਪਲਾਤਾ ਜਿਹਾ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਘੜਿਆ, ਪਰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਕੁਤੱਤਣ ਵਿਚ ਗੁਆਚ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਇਕੋ ਘੁਟ ਵਿਚ ਪੀ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗਲਾਸੀ ਅਗਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਗਲਾਸੀ ਫੜ ਕੇ ਮਾਘੀ ਨੇ ਇਕ ਮੰਤਰ ਜਿਹਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੂੰਹ ਤਾਈਂ ਫੇਰ ਭਰ ਲਿਆ। ਦੀਵੇ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇਕ ਵਾਰ ਚੰਗਿਆੜਿਆਂ ਵਾਂਗ ਲਿਜਕੀਆਂ ਤੇ ਪਤਲੀਆਂ, ਸੂਹੀਆਂ ਬੁੱਲੀਆਂ ਉਤੇ ਸਰੂਰ-ਭੱਝੀ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਮੁਸਕਾਨ ਖੇਤਣ ਲਗ ਪਈ। ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਗਲਾਸੀ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਉਹਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਕੇ ਬਾਂਹ ਉਤਾਂਹ ਕਰਕੇ ਜਿਵੇਂ ਉਡਾਲਿਆ। ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਇੰਜ ਖਿਚਿਆ ਜਿਵੇਂ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਸੁੰਘਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੋਂਹ ਘੁਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਂਗੀ ਗੜਾਜੀ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਗਿਆ।

‘ਆ-ਹਾ-ਹਾ-ਹਾ !’ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਰ ਉਹਨੇ ਫੇਰ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚ ਕੇ ਖਾਲੀ ਗਲਾਸੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਲਾਰੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹੱਥ ਨੇੜੀ ਹਿੱਕ ਉਤੇ ਧਰ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਆਪਕਾ ਸੀਤ ਪਤਸਾਦ ਛੱਕ ਕੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਸੁਰਗ ਦੇ ਬੂਟ ਆ-ਗੇ। ਬਸ ਦਸੇ ਦੁਆਰਾਂ ਦੇ ਕਪਾਟ ਈ ਖੁਲ੍ਹ-ਗ ਸਮਝੋ..... ਤੇ ਅੰਦਰ ਹੁਣ ਜੋਤਾਂ ਜੋਗ ਰਹੀਐਂ — ਲਟ ਲਟ ਕਰਕੇ, ਐਸ ਦੀਵ ਕੀ ਮਾਫਕ।.....”

ਬਿਸਨਾ ਕੁਝ ਤਾੜ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਲ ਝਾਕਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਉਹਦ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਸਰੂਰ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ, ਆਪਣੇ ਏਸ ਸ਼ਰਾਬੀ ਭਤੀਜੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਜੇ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਉਹਦੀਆਂ ਨਿੱਤ-ਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਵੈਲੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਭੈੜੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

“ਤਾਇਆ ਇਕ ਪੇਗ ਹੋਰ, ਫੇਰ ਆਪਾਂ ਤੋਤੇ ਬਣ ਕੇ ਹੜੀਆਂ ਹੜੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਾਂਗੇ — ਅੰਗੇਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਕੀ ਮਾਂਫਕ !” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਗੜਾਜੀ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਫੇਰ ਪਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਤੇ ਉਂਗੜ ਕੁ ਉਣੀ ਰਖ ਕ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰਦਿਆਂ ਬਿਸਨੇ ਵਲ ਵਧਾਈ, “ਛਕ ! ਫੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋਰ ਇਕ ਐਸੀ ਈ ਨਜ਼ੇਦਾਰ ਕਵਿਤਾ ਸਣਾਏਂਗ.....”

ਬਿਸਨੇ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਨੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਤਾ। ਉਹਨੇ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਗਲਾਸੀ ਫੜੀ ਤੇ ਪੀ ਲਈ। ਪੀਣ ਸਾਰ ਉਹਨੂੰ ਜਾਪਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਅਦਰ ਗਈ ਸਾਂਗੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੁੰਆ-ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪਿਆ ਹੋਵ।

“ਆਹਾ !” ਮਾਘੀ ਨੇ ਬਿਸਨੇ ਤੋਂ ਗਲਾਸੀ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਭਰ-ਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਤਾਇਆ ਪਿਆਲੇ ਦੀ ਸੀਰੀ ਹੋ-ਗੇ; ਅਬ ਆਪਾਂ ਬੁੱਕਲਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਏ ਤੋ ਬਾਤ ਠੀਕ ਐ... ਹੈ ਨਾ ?”

ਬੋਲਦਿਆਂ ਬੋਲਦਿਆਂ ਈ ਮਾਘੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਗਲਾਸੀ ਪੀ ਲਈ ਤੇ ਬੋਤਲ ਦੇ ਗਲ ਉਤੇ ਮੂਧੀ ਮਾਰ ਦਿਤੀ। ਫੇਰ ਬੋਤਲ ਭੁੰਜੇ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਪੰਥੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਮੰਜੇ ਉਤੇ ਜੱਚ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਦੋਂਹਾਂ ਗੋਡਿਆਂ ਉਤੇ ਹੱਥ ਇਉਂ ਰੱਖ ਲਏ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸਾਧੂ-ਮਹਾਤਮਾ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਣ ਲਗਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਪਹਿਲਾਂ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣੋਂਗਾ ਤਾਇਆ ?” ਨਸ਼ੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਗਹਿਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੇ ਆਪੇ ਹੀ ਬੋਲਿਆ, “ਚਲੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕਵਿਤਾ ਈ ਹੋ ਜਾਏ !... ਸੁਣੋਂ ਜੀ ! ਕਹਿੰਦੈ :—

“ਐਧਰ ਢਾਬ ਤੇ ਓਧਰ ਟੋਭਾ,
ਖੜ੍ਹਾ ਵਿਚਾਲੇ ਲੰਝਾ ਸੰਭਾ।
ਐਧਰ ਬੇਰੀ ਓਧਰ ਟਾਹਲੀ,
ਖੜ੍ਹੀ ਵਿਚਾਲੇ ਝਿਉਰੀ ਮਾਹਲੀ।
ਐਧਰੋਂ ਸੰਭਾ ਸੈਣਤ ਮਾਰੇ,
ਮਾਹਲੀ ਓਧਰੋਂ ਬੰਦੇ ਚਾਰੇ।
: ਛੰਦ ਕੁੰਡਲੀਆ ‘—
ਬੰਦੇ ਚਾਰੇ ਓਧਰੋਂ ਮਾਹਲੀ,
ਅੱਖ ਲਿਸਕਾਏ ਫੋਲੇ ਵਾਲੀ।
ਲੰਡੇ ਨੂੰ ਅਜ ਮਿਲਿਆ ਖੁੰਡਾ,
ਅਗਲੇ ਵਹੂੰ ਜੰਮ ਪਿਆ ਮੁੰਡਾ...!”

“ਕਿਉਂ ਤਾਓ ਕੈਸੀ ਲੱਗੀ ? — ਇਹ ਤਾਜੀ ਈ ਹੈ ਤੱਤੀ-ਤੱਤੀ, ਹੁਣੇ ਈ ਘੜੀ ਸੀ — ਬੇਹੀਆਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਯਾਦ ਐ, ਪਰ ਉਹ ਸੁਆਦ ਨੀਂ ਲਗਣੀਆਂ — ਪੰਜ-ਰਤਨੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਰਾਰੀ ਚੀਜ ਈ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਐ — ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਇਆ ਜੀ ?”

ਬਿਸਨਾ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਹੀ, ਹੱਸਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਐਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਔੜਦੀਆਂ ਕਿਥੋਂ ਐ ਉਏ, ਮੀਣਿਆਂ ਜਿਆ ?”

“ਏਧਰ ਆਪਣਾ ਇਕ ਦਮਾਗ ਹੰਦੇ ਤਾਇਆ”, ਆਪਣੀ ਪੁੜ੍ਹਪੁੜੀ ਉਤੇ ਠੱਲਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਮਾਘੀ ਨੇ ਸੰਘ ਘੁੱਟ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ‘ਡਮਾਕ’ ਆਖਦੇ ਹਾਂ — “ਇਹ ਬੜੀ ਸ਼ੈ ਹੈ ! ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਐ ਏਸ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਬਾਤ ਔੜ ਸਕਦੀ ਐ — ਹੁਣ ਹੋਰ ਦੱਸ ਕੀ ਕੱਢ ਕੇ ਵਖਾਮਾ ਜੋ ਆਖੋਂ ਸੋ ਕੱਢਾਂ ਇਸ ‘ਚੋਂ — ਹੈਂ ਜੀ ?”

ਬਿਸਨੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁਝ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਘੀ ਉਹਨੂੰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

“ਜੋ ਹੈ ਵਖਾ — ਜੋ ਤੇਰੀ ਮਰਜੀ।” ਕਰਾਰ ਨਾਲ ਬਿਸਨੇ ਨੇ, ਮੁੱਛਾਂ ਉਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਿਆਂ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿਤੀ।

“ਤੇ ਸੁਣੋਂ !” ਮਾਘੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਟਿਉਂ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਤਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

“ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤੋ ਇਹ ਤਾਇਆ ਕਿ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਲੇ ਦਾ ਡਰ-ਡੁਕਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਹੋਵੇ ਵੀ ਕਿਉਂ ? ਸਾਡਾ..... ਸਾਡਾ ਪਿਓ ਤਾਇਆ ਬੜਾ ਗੀਦੀ ਆਦਮੀ ਐ ! ਤਾਂ ਉਹਤੋਂ ਆਪਾਂ ਡਰਦੇ ਨੀਂ — ਚਲੋ ਪਹਿਲਾਂ

ਏਹੀ ਬਾਤ ਸੁਣੋ.....

“ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ, ਜਾਣੀ-ਦਾ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਐ ਨਾ ਤਾਇਆ ਜੀ ?..... ਹਾਂ ਸੱਚ ਲੈ ਕੁਸ ਹੋਵੇ.....ਵੈਸੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਕਮੀਨਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ! ਉਸ ਕੋਲ ਹੁਣ ਬੜੇ ਪੈਸੇ ਐ । ਸਾਡਾ ਝਾਉ — ਜਾਣੀ ਦਾ ਮਾ-ਬਦੋਲਤ ਵੱਡਾ ਭਾਈ, ਸਾਹਿਬ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸਰਦਾਰ ਕਾਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੇ ਸਾਡਾ ਪਿਓ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਗਧਿਆਂ ਕੀ ਮਾਫਕ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਐ । ਪੈਸੇ ਕਮਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ — ਕਦੇ ਕੁਸ ਖਾਂਦੇ ਨੀਂ, ਕੁਸ ਪੀਂਦੇ ਨੀਂ । ਇਹ ਕਿਆ ਹੈ ਤਾਇਆ ਜੀ ? ਕੋਈ ਬਾਤ ਬਣੀਂ ? — ਕੁਸ ਪਿਆ ਪੱਲੇ ?

“ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਬਈ ਕਮਾਓ ਬੀ, ਖਾਓ ਬੀ । ਪਰ ਨਿਰਾ ਕਮਾਓ ਜਾਂ ਨਿਰਾ ਖਾਓ ਦੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਬੜੀ ਰਮੀਨੀ ਹੈ --- ਗੰਦੀ --- ਜਾਣੀ ਘੰਗੜ ਦੀ ਬਿੱਠ ਬਰਗੀ.....!”

ਮਾਘੀ ਨੇ ਉੱਚੀ ਸਾਰੀ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਜੀਭ ਫੇਰਦਿਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮਟਕਾ ਕੇ ਬਿਸ਼ਨੇ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤੱਕਿਆ । ਫੇਰ ਸੱਜਾ ਹੱਥ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਕੂਹਣੀ ਦਾ ਭਾਰ ਦੇ ਕੇ ਟੇਚਾ-ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬਹਿ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸਲ ਮੈਂ ਤਾਇਆ ਇਹ ਲੋਕ ਬਿਲਕੁਲ ਬੁੱਧੂ ਹੈਂ — ਨਾ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲ ਹੈ ਨਾ ਮੋਤ । ਸਾਡੇ ਪਿਓ ਸਾਹਬ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਕ ਲੱਕੜ ਦੀ ਗੱਡੀ ਲਿਆਂਦੀ, ਜਗਾਧਰੀ ਤੋਂ । ਠੱਲ੍ਹੇ --- ਓਸ ਵਿੱਡਲ ਕਰਿਆੜ, ਤੋਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰਪਈਆ ਫੜ ਲਿਆ --- ਵਿਆਜ ਤੇ ਵੀ ਨੀਂ ਲਿਆ, ਉਹਦਾ ਖਸਮ ਦਾ, ਹਿੱਸਾ ਦੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਪੁਆ ਲਿਆ । ਚੰਮ ਆਪਣਾ ਲੁਹਾਇਆ ਤੇ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਓਸ ਕਰਿਆੜ ਨੂੰ ਘਰੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਦਿਤਾ.....ਤੇ.....ਤੇ ਅਜੇ ਉਹਦਾ ਹਜ਼ਾਰ ਖੜ੍ਹੇ । ਘਰੇ ਪੈਸੇ ਪਏ ਐ ਦਿੰਦਾ ਨੀਂ । ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਜ ਜਿਹੜਾ ਪੈਂਦੇ ਉਹ ਤਾਂ ਪੈਂਦੇ, ਜਿਹੜੀ ਬਗਾਰ ਉਹ ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਕਰੋਂਦੇ ਉਹ ਅਲਹਿਦਾ ਦੀ.....ਵਿੱਡ ਕੱਢੂ, ਧੱਤੀ ਦਾ ਪੱਲਾ ਫੜ ਕੇ ਨਿਤ ਆ ਖੜ੍ਹ, 'ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਸ਼ਾਡੀ ਮਹਿੰ ਦੀ ਖੁਲਲੀਂ' ਕੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਉਨੀਆਂ ਸੀ; ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਸਾਡੇ ਹਾਤੇ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਨੂੰ ਤਖਤੇ ਨਾਉਨੇ ਸੀ; ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਸ਼ਾਡੀ ਬਹੁ ਆਸਤੋਂ ਬਾਪਾਂ ਬਨਾਉਨਾ ਸੀ...ਭਗਤ ਸਿਆਂ ਸ਼ਾਡੀ ਛਠਾਣੀ ਭਾਗਮੰਤੀ ਦੇ ਖੁਰੀਆਂ ਨਾਉਨੀਆਂ ਸੀ....”

ਠੱਲ੍ਹੇ ਦੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਨਕਲ ਉਹਨੇ ਏਨੀਂ ਸੁਹਣੀ, ਬਰੀਕ ਅਵਾਜ਼ ਬਣਾ ਕੇ, ਤੇ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਲਾਹੀ ਕਿ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਹਾਸੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ । ਪਰ ਮਾਘੀ ਨਾ ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਰੁਕਕ ਫੇਰ ਓਵੇਂ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਪਰ ਹੁਣ ਵਿਚ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਜੀਭ ਬਿੜਕਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ ।

“ਲੈ ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਤਾਇਆ, ਇ-ਹ ਬੰਦੇ ਐ ?.....ਕੁੱਤੇ, ਸਾਲੇ !..... ਜੇ --- ਜੇ ਤਾਇਆ ਕਦੇ ਹਮਰਾ ਰਾਜ ਆ ਗਿਆ ਤੂੰ ਦੇਖੀਂ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਨੂੰ --- ਫੌਣ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਦੇ --- ਉਂ ਤਾਂ ਉ-ਹ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੀਂ --- ਸ-ਭ ਫੂ... ਕ ਦੂ !” ਦੰਦੀਆਂ ਪੀਹ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮਾਘੀ ਨੇ 'ਫੂ-ਕ-ਦੂ' ਆਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਏਡੇ ਕਹਿਰ ਨੂੰ ਬਿਸ਼ਨਾ ਵਿੰਹਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ।

“ਐਸੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ --- ਪਦੇੜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ --- ਏਸ ਦੁਨੀਆਂ ਮੇਂ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨੀਂ ਤਾਉ.....!” ਓਵੇਂ ਕਹਿਰੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਡ ਕੇ ਪਾਟਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਬਾਂਹ ਉਤਾਂਹ ਉਲਤ ਕੇ ਮਾਘੀ ਜਿਵੇਂ ਚੀਕਿਆ, “ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਭੁੱਠ ਕੇ ਖਾਉਂ.....ਭੁੰ-ਨ.....ਭੁੰਨ ਕਰਕੇ...ਤਾਇਆ ਜੀ ! ਇਹ ਜੋ ਲੋ-ਕ, ਜੋ ਲੋਕ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਨਾ.....ਇਹ ਬਹੁਤੇ ਧਨ ਵਾਲੇ, ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਐ 'ਸਭ ਕੇ ਸਭ ਬੇਈਮਾਨ ਹੈ' --- ਬੇਈ-ਮਾਨੀ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਪੈਸਾ ਬਣ ਈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ.....ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੇ, ਕੁੱਤੇ, ਗੀਦੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿਓ ਜੈਸੇ --- ਜਾਣੀ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਵਰਗੇ !.....ਇਹ ਲੋਕ.....ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਹੂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਪਾਉਂਦੇ ਹੈਂ.....ਤੇ ਫੇਰ.....

“ਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਲੋਕ---ਜਾਣੀ ਇਹ ਸਾਡੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਜੈਸੇ ਲੋਕ, ਆਪ ਤਾਂ ਦੁਖ ਭੋਗਦੇ ਹੀ ਹੈਂ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਬੀ ਕੰਡੇ ਬਛਾਤੇ ਹੈਂ.....! ਹੁਣ ਦੇਖੋ ਸਾਡੇ ਪਿਓ ਪਾਸ ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਕਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ.....ਪਰ ਉਹ ਤੇ ਹਮਾਰੀ

ਮਾਤਾ ਜੀ ਰੋਜ ਕੁਤੂਰਿਆਂ-ਬਿੱਲਿਆਂ ਕੀ ਮਾਫਕ ਲੜਦੇ ਹੈਂ.....ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ 'ਮੈਥੋਂ ਸਰੀਕ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਕੜੀਆਂ।' ਕਦੇ ਆਖਦੀ ਹੈ 'ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਲਮਲ ਕੀ ਕੁੜਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਕੇ ਦਿੰਦਾ'.....ਤੇ ਉਹ ਘੁੱਗੂ ਆਖਦਾ ਹੈ, 'ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ'.....ਪਰ ਸਰੀਕ ਕੀ ਰੋਟੀ ਕੀ ਬਾਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੋਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ.....ਮੁੜ ਕੇ ਓਸ ਬਾਤ ਨੂੰ ਛੇੜਤਾ ਈ ਨਹੀਂ.....

“ਇਹ ਤਾਉ ਜੀ ਕਮੀਨੇ ਲੋ-ਕ ਹੈ !.....ਗਏ !.....ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪ ਕੋ ਪਾਲਿਆ ਹੈ ਓਸ ਕੀ ਕਦਰ ਕਰੋ.....ਸਾਲਿਓ !... ਮੈਂ ਮੈਂ---ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੂੰ !...ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਕੀ ਮਾਫਕ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਖੁੰਗਾ, 'ਪੂਜਨੀਕ ਪਿਤਾ ਜੀਓ, ਬੈਠੋ ਜੀ ਪਲੰਘ ਪਰ ! ਪਰਛਾਦੇ ਛਕੋ, ਅਨੰਦ ਕਰੋ---ਆਪਕੀ ਪਾਲਣਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ ਹੈ ਜੀ !.....ਪਰ ਹੁਣ ਐਸਾ ਨੀਂ---ਐਸਾ ਨੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ.....ਹੋ ਈ ਕੈਸੇ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਆਦਮੀ ਈ ਕੁੱਤੇ ਹੈ --- ਗਏ !.....”

‘ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਕਿ ਕੋਈ ਬਲਾ ?’ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਤਾਤ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਝਾਕਦਿਆਂ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਦਮ ਉਹਦੇ ਸਰਾਬ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਤ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਲੱਗੀ; ਤੇ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਗੂੰਜਣ ਲਗ ਪਈ : ‘ਮੈਥੋਂ ਸਰੀਕ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪਕੜੀਆਂ...’

“ਮੈਂ ਤਾਇਆ ਸ਼ਰਾਬੀ ਨੀਂ,” ਮਾਘੀ ਨੇ ਹੋਰ ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਆਖਿਆ, “ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੀ ਬਾਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖਿਆਉਂਦੀ---ਏਹੀ ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਐ । ਇਹ ਲੋਕੜ ਦਾ ਕੰਮ ਮੈਨੂੰ ਨੀਂ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ---ਰੰਦੀ ਜਾਓ, ਘੜੀ ਜਾਓ, ਚੀਰੀ ਜਾਓ, ਘਿਤ-ਰ-ਰ ਘਿਰ-ਰ-ਰ, ਕੋਈ ਗੱਲ ਬਣੀਂ ?.....ਮੈਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨੇ---ਹੋ.....ਬੰਬ ਜਿੱਡਾ ਕੰਮ !.....ਪੜ੍ਹਣ-ਪੜ੍ਹਣ 'ਚ ਬੀ ਕੁਨ ਨੀਂ ਤਾਉ---ਬਸ ਜੈਸੇ ਏਦਾ ਕੱਛ ਦੇ ਨੇਫੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕਢ ਜੁਆਂ ਮਾਰੀ ਜਾ-ਵੇ, ਧੁੱਪੋ ਬੈਠਾ, ਐਸਾ ਹੈ ਇਹ ਕੰਮ !...ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਦੋਹ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਲੈਨੇਂ ਓਹੋ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਘਜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ; ਘਜਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ---ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੂਲੀਆਂ ਕਰਕੇ---ਕੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸਾਦ ਦੀਆਂ ਗਰੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ...ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਸੰਘਾਂ ਵਿਚ ਸਿਟਣੀਆਂ ਹੋਣ... ਤੇ ਫੇਰ ਦਾਰੂ ਨਾ ਪੀਵੇ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਕੀ ਕਰੇ, ਤਾਂਉ ?.....ਲੈ ਹੋ ਜੇ ਫੇਰ, ਇਕ ਇਕ ਹੋਰ...ਹੋ ਜੇ ਤਾਉ ਜੀ ?...ਹਾਂ !”

ਤੇ ਮਾਘੀ ਨੇ ਬੋਤਲ ਫੇਰ ਚੁਕ ਲਈ । ਛੇਤੀ ਦੇਣੇ ਗਲਾਸੀ ਭਰੀ ਤੇ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਕਹੇ ਬਿਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਇਉਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੀ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਤਿਹ ਲਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ । ਦੂਜੀ ਭਰ ਕੇ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਇਕ ਅਵੱਲਾ ਜਿਆ ਸਬਦ ਬੋਲਿਆ, ਜੋ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਇਆ । ਫੇਰ ਓਸ ਨਿਮਕੀ ਜਿਹੀ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ...ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਪੀ ਗਿਆ ਤਾਉ...ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ---ਹੁਣ ਕੁਸ ਕਮ...ਕੁਮਤੀ ਹੈ ।”

ਜਦੋਂ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਗਲਾਸੀ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚਕਰਾਉਂਦਾ ਜਾਪਿਆ । ਸਾਰੀ ਕੋਠੜੀ ਗੋੜੇ-ਦਾਅ ਭਉ ਦੀ ਲਗੀ । ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚਦਿਆਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਦੇ ਲਿਆ ।

“ਤਾਇਆ ਹੋਰ, ਕਿ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸਾਦਾ ਛਕੀਏ ?” ਮਾਘੀ ਨੇ ਬਥਲਾਂਦੀ ਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ।

ਬਿਨਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੇ ਸਿਰ ਇਉਂ ਹਿਲਾਇਆ ਕਿ ਮਾਘੀ ਉਹਦਾ ਮਤਲਬ ਸਮਝ ਕੇ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪੱਟੇ ਦੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਖੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ ।

ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਿਆਂ ਵੀ ਮਾਘੀ ਓਵੇਂ ਬੋਲੀ ਗਿਆ, ਪਰ ਬਿਸ਼ਨੇ ਨੂੰ ਉਹਦਾ ਬੋਲ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ । ਜਦੋਂ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਲ ਝਾਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮੱਲੋਜ਼ੋਰੀ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰ ਮਿੱਚ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਬਾਹਰ ਕਦੇ ਮਧਮ ਤੇ ਕਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਵਾਛੜ ਦੇ ਖੜਕੇ ਨਾਲ ਬਿਸ਼ਨੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜੀਬ ਘੂਕੀ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਦੋਏ ਓਸੇ ਮੰਜੀ ਉਤੇ ਲਿਟ ਗਏ। ਮਾਘੀ ਪਿਆ ਪਿਆ ਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਤਾਈਂ ਬੋਲੀ ਗਿਆ; ਤੇ ਫੇਰ ਕਦੋਂ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਬਿਸਨੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਿਆ।

ਸਾਹਿਤਕ ਇਨਾਮ, ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ :

੧. ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ — ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਉੱਤਮ ਗਲਪ ਪੁਸਤਕ ਇਨਾਮ — ੧੯੬੬
੨. ਓਪਰਾ ਘਰ — ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਉੱਤਮ ਗਲਪ ਪੁਸਤਕ ਇਨਾਮ — ੧੯੬੭
੩. ਅਣਹੋਏ — ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਉੱਤਮ ਗਲਪ ਪੁਸਤਕ ਇਨਾਮ — ੧੯੬੮
੪. ਕੁੱਤਾ ਤੇ ਆਦਮੀ — ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਰਬ ਉੱਤਮ ਗਲਪ ਪੁਸਤਕ ਇਨਾਮ — ੧੯੭੪
੫. ਅੱਧ-ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ — ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 'ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲ ਪੁਰਸਕਾਰ (੧੯੭੫) ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸਕਾਰ (੧੯੭੫)
੬. ਸਕੂਲ ਸਿਖਿਆ ਬੋਰਡ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਾਈ, ਮਿਡਲ ਤੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲੀਆਂ ਸਿਲੇਬਸ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਮੈਂਬਰ।

ਹੰਸਾਂ ਦੀ ਫੇਰੀ — ਮੀਖਾਈਲੋਂ ਸਤੋਲਮਾਖ
 ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਰਾਤ — ਮੀਖਾਈਲੋਂ ਸਤੋਲਮਾਖ
 ਸੋਵੀਅਤ ਕਹਾਣੀਆਂ — ਚੋਣਵਾਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ
 ਮੋਇਆਂ ਦੇ ਖਤ — ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੋਵੀਅਤ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ
 ਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਨਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦਿਆਂ ਸੌ

ਮਿੱਤਰੇ ਮਰ ਜਾਣੀ — ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸੰਬਤੀ
 ਗੰਗਾ ਚੀਲ ਦੇ ਖੰਭ — ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੰਦਨ ਬੋਰਾ
 ਕੁੱਲੇ ਵਿਸਰੇ ਚਿੱਤਰ — ਭਗਵਤੀਚਰਨ ਵਰਮਾ
 ਅਸੀਰ ਪੁਸ਼ਹੋ — ਗੁਲਾਮ ਸਮਾਨਾਨੀ
 ਨਾਨਾ ਫਰਨਵੀਸ — ਵੀ. ਐਨ. ਦੋਵਧਰ
 ਸਾਡੀਆਂ ਨਦੀਆਂ — ਅਲ ਵਲੀਅੱਪਾ
 ਨਦੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ — ਲੀਲਾ ਮੱਜੂਮਦਾਰ
 ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ — ਸੁਮੰਗਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼
 ਝੂਠ ਮੱਚ (ਇਕ ਭਾਗ) — ਯਸ਼ਪਾਲ
 ਮਿ੍ਗ ਨੈਣੀ — ਬਿੰਦਾਵਨ ਲਾਲ ਵਰਮਾ
 ਸਵਰਾਜ ਦੀ ਕਹਾਣੀ
 ਵੀਰ ਬਾਲਕ

ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ

ਮੜੀ ਕਾ ਦੀਵਾ
 ਘਰ ਐਰ ਰਾਸਤਾ (ਅਣਹੋਏ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਨੁਵਾਦ)
 ਤਿੰਨ ਦਰਜਨ ਕਹਾਣੀਆਂ (ਆਪਣੀਆਂ)

ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਰਚਨਾਵਲੀ

ਨਾਵਲ

- ਮੜੀ ਦਾ ਦੀਵਾ — ੧੯੬੪
- ਅਣਹੋਏ — ੧੯੬੬
- ਕੁਵੇਲਾ — ੧੯੬੮
- ਰੇਤੇ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਠੀ — ੧੯੬੯
- ਅੱਧ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ — ੧੯੭੨
- ਆਥਣ-ਉੱਗਣ — ੧੯੭੪
- ਅੰਨ੍ਹੇ ਘੋੜੇ ਦਾ ਦਾਨ
- ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ

ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ

- ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ — ੧੯੬੨
- ਚੰਨ ਦਾ ਬੂਟਾ — ੧੯੬੪
- ਓਪਰਾ ਘਰ — ੧੯੬੫
- ਕੁੱਤਾ ਤੇ ਆਦਮੀ — ੧੯੭੨
- ਮਸਤੀ ਬੋਤਾ — (ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ)

ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ

- ਬਕਲਮ-ਖੁਦ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
- ਟੁੱਕ ਖੋਹ ਲਏ ਕਾਵਾਂ (ਨਾਵਲ)
- ਲਿਖਤਮ ਬਾਬਾ ਖੇਮਾ (ਕਲਪਤ ਆਤਮ-ਕਥਾ)

ਅਨੁਵਾਦ :

- ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ — ਗੌਰਕੀ
- ਬਿਰਾਜ ਬਹੂ — ਸ਼ਰਤ ਚੰਦਰ
- ਨੀਲੇ ਪੱਤਰੇ — ਈ. ਕਜ਼ਾਕੋਵਿਚ

ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਸੂਚਨਾ

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਫਾਰਮਵਰਕਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ (CFU)
 ਵਲੋਂ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਦਫਤਰ ਸੋਮਵਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਤਕ ਸਵੇਰ ਦੇ 9 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5 ਵਜੇ ਤਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਮ ਦੇ 5 ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦਫਤਰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਟੇਪ - ਰਿਕਾਰਡਰ ਉਪਰ 24 ਘੰਟੇ, ਆਪ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੋਤੀ ਤੋਂ ਫੋਤੀ ਵਾਪਿਸ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬਣਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਦਫਤਰ ਆਓ ਜਾਂ ਫੋਨ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਦਫਤਰ ਸਿਰਫ ਬਰਨੇਬੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਫੋਨ ਕਰੋ - ਰਾਜ ਚੌਹਾਨ ਜਾਂ ਸਰਵਣ ਬੋਲ ਨੂੰ - 521-1877

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਫਾਰਮਵਰਕਰਜ਼ ਯੂਨੀਅਨ

7707-6th. ST., ਬਰਨਬੀ, ਬੀ. ਜੀ.

● ਵਿੰਗਿਆਨ ਪੁਸਤਕ 'ਵਿਸ਼ਵ ਦੀ ਨੁਹਾਰ' ਤੋਂ ਥਾਅਦ, ਬਹੁਖੱਖੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਮਾਲਕ : ਕਈ, ਨਾਟਕਕਾਰ ਤੇ ਵਿੰਗਿਆਨ-ਲੇਖਕ ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਸੁਰਤੀ

15 ਰੁਪਏ; ਫੋਨ: 438-7793 ; ਜੂਨ 1979

ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ

ਕੁਲਵੰਤ ਜਗਰਾਓਂ

ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਲਈ
 ਲੁਟੇਰੇ ਚੋਰ ਤੇ ਕਪਟੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ
 ਕਵੀ ਨੂੰ ਸੌਂਹਦੀ ਨਹੀਂ
 ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਦ ਕੁਰਸੀਆਂ ਪਿੱਛੇ
 ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਾਅਰਿਆਂ ਤੇ ਐਲਾਨਾਂ ਦਾ
 ਗਰਭਪਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਪਾਖੰਡੀਓ
 ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਮੈਂ ਵਰਤਾਂ
 ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਦ
 ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਢੋਲ ਪਿਟਦੇ ਹੋ
 ਤਾਂ ਲੋਕ ਤੁਹਾਦੇ ਦੰਭ ਤੇ
 ਹੁਣ ਸਿਰਫ ਹੱਸਦੇ ਨਹੀਂ
 ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
 ਰੋਹ ਦੇ ਸ਼ੋਲੇ ਭੜਕਦੇ ਨੇ
 ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 "ਕੁੱਖ ਬੇਕਾਰੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕਿਧਰੇ
 ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਕਰਦੇ ਖੁਦਕਸ਼ੀ
 ਰਾਮ ਤੇ ਬੁਧ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ
 ਅੱਜ ਵੀ ਨੱਚ ਰਿਹੇ ਵਿਹਿਸੀ ਸ਼ੈਤਾਨ
 ਮਾਸੂਮ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਬੇਪਤੀ
 ਨੌਜਵਾਨ ਬੁਢਿਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ
 ਉਜਰਤਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਰਹੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੀ ਡੈਂਡ
 ਕੌਮੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨਿਗਲ ਰਿਹੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਦੌਤ
 ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਲਤੂ ਗੁੰਡੇ
 ਜਦ ਵੀ ਚਾਹਣ
 ਹਰੀਜਨ ਮਜ਼ੂਰਾਂ ਦੀ ਝੁਗੀਆਂ
 ਦੌਂਦੇ ਨੇ ਸਾੜ
 ਨਿਹੱਥੇ ਕਾਮਿਆਂ ਦੀ ਵੱਚ ਟੁੱਕ
 ਲੁੱਟੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
 ਧੀਆਂ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸ਼ਰੇਆਮ
 ਹਲਕੇ ਬੂਹਲੀ ਕੁੱਤੇ
 ਹਰਲ ਹਰਲ ਕਰਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਨੇ
 ਪਿੰਡਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਗਲੀਆਂ ਬਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ
 ਖੁਦ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਡਲੇ
 ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਪਲੀਤ
 ਕੌਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਰੋਕ
 ਸਮਗਲਿੰਗ ਅਯਾਸ਼ੀ ਤੋਂ
 ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਥਾਪਣਾ
 ਸਾਥ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖੂਨੀ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਧਾੜ
 ਪਰ ਲੋਕ ਜਿਨਾਂ ਦਾ
 ਭਰ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪੈਮਾਨਾ ਸ਼ਬਰ ਦਾ
 ਜਬਰ ਉਹਨਾਂ ਹੋਰ ਹੁਣ ਸਹਿਣਾ ਨਹੀਂ

ਤੁਹਾਡੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ
 ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗ ਚੁਕਾ ਹੈ ਪਤਾ
 ਝੂਠੇ ਐਲਾਨ ਤੇ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਰੀਝੁਣਾ
 ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਲਿਖੇ
 ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੀ ਸੈਨਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ
 ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ
 ਸੁਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ
 ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਮ੍ਹੂਰੇ
 ਸਭ ਅੱਛਾ ਹੀ ਦਸਦੇ ਰਹੇ ਨੇ
 ਪਰ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
 ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਟੂ ਸਿੰਘਾਸਨ ਨੂੰ
 ਲਗ ਚੁਕਾ ਹੈ
 ਤੁਹਾਡੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਘੁਟਾਂ
 ਕਾਠ ਦੀ ਹਾਂਡੀ
 ਸਿਰਫ ਇਕ ਵਾਰ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ
 ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਜਦ ਵੀ ਡਿਗੋਗੇ
 ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿਗੋਗੇ
 ਫਿਰ ਉਠਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ
 ਹੁਣ ਝੁੱਖੜ 'ਚ ਜੰਗਲ ਚੋਂ
 ਜੋ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਉਠੇਗੀ
 ਹਨੇਰਾ ਚੀਰ ਸੁਟੇਗੀ
 ਬਰਫ ਸਭ ਪਿਘਲ ਜਾਵੇਗੀ
 ਤੇ ਮੌਸਿਮ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਗਜ਼ਲ

ਆਤਮਾ ਰਾਮ, ਕਿਸ਼ਨ ਪੁਰੀ

ਜ਼ਾਲਿਮਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਧਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਆਸ਼ਿਕਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੋਣਾ ਹੈ ਸ਼ਹੀਦ,
 ਬੁਜ਼ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੁਣ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਝੂਠ ਦਾ ਬੋੜਾ ਭੰਵਰ ਵਿਚ ਗਰਕਣੈ,
 ਝੂਠ ਦਾ ਬੋੜਾ ਕਦੇ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਹੋਰ ਕਰ ਲੈ ਸਿਤਮ ਓ ਜ਼ਾਲਿਮਾਂ ।
 ਪਰ ਸਿਤਮ ਤੇਰਾ ਅਸੀਂ ਜਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਹਾਂ ਜੀਅ ਲਏ,
 ਲਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਮਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 ਤੇਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਖੰਡ ਹੈ,
 ਹੁਲ ਤਿਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੈਂ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ।
 'ਕਿਸ਼ਨ ਪੁਰੀਆ' ਸੱਚ ਜਿੱਤੂਗਾ ਜ਼ਰੂਰ,
 ਝੂਠ ਹਰਨੈ, ਸੱਚ ਨੇ ਹਰਨਾ ਨਹੀਂ ।

ਚਿਰਾਗ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਯੰਜਲ

ਗੱਲ ਅਸਲ 'ਚ ਅਲਾਦੀਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਖੋਲ੍ਹ ਤੇ ਗੱਲੀ ਸੀ
ਚਿਰਾਗ: ਜਿਸ 'ਚ ਨਵਜੰਮੇ ਬੱਚੇ ਤੇ ਲੈਣੇ
ਕਥਨ ਉਤੀਕਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੱਕ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰਾਨਣ ਬੰਦ ਸੀ
ਤੇ ਬੰਦ ਹੈ ਅਜੇ ਵੀ

ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਮੋਹਰੀਆਂ ਨੇ ਐਲਾਨਿਆ:
" ਮਾਸੂਮ ਅਲਾਦੀਨ ਦਾ ਚਿਰਾਗ ਹਥਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਜਾਦੂਗਰ
ਬੱਸ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਉੱਖੜਾਈ ਸਮਝੋ !
ਇਸ 'ਬਗਲੇ ਭਗਤ' ਨੂੰ ਲਾਉਣ ਦਿਓ ਕਲਾਥਾਜੀਆਂ ਹਾਲੇ
ਹੱਠਕੇ ਥੋੜੇ ਦੇ ਸਿਰ 'ਚ
ਕਿਸੇ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਧਰ ਦਿਆਂਗੇ ਮੌਸ
ਪਿਘਲਕੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪਈ
ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦੁਕ ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਚਿਰਾਗ ! "

ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੀ ਇੱਕ ਨੁੱਕਰੇ ਕੁਝ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਬੋਲ ਉਤਰੇ:
" ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੌਸ ਧਰਨ ਦੀ ਥਾਂ
ਫੇਰ ਦਈਏ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਦੂਗਰ ਦਾ ਸਿਰ ? "
ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਮੋਹਰੀ ਕੜਕੇ:
" ਇਹ ਸੁਆਹ ਦੀ ਉਸਤਾਦੀ ਹੈ ਤਲਾ ! "

ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਬੋਲ ਛੱਡ ਤੁਰੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ:
" ਸਿਰ ਤੇ ਮੌਸ ਧਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ
ਤੇ ਸਿਰ ਫੇਰਣ ਦੀ ਵੀ "
'ਭੜਕਣ' ਤੇ 'ਤਟਕਣ' 'ਚ ਲਟਕਦੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਜਾਗੀ ਹੈ' ਹਾਲੇ ਤੱਕ

ਅਲਾਦੀਨ ਦੀ ਦਿਲ-ਬੀਰਵੀਂ ਕੁਹਲਾਹਟ ਨੂੰ
ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤੋਂ ਮਾਯੂਸ ਤੱਕ
ਕੁਝ ਤਲੀਆਂ ਤੇ ਧਰੇ ਸਿਰਾਂ ਨੇ ਥਾਹ ਉਲਾਰੀਆਂ:
" ਅਸੀਂ ਦੰਡੀ ਜਾਦੂਗਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਐਲਾਨਿ-ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ! "
ਅਤੇ ਵਾਹੋ ਵਾਹੀ ਤੁਰ ਪਏ ਜਾਦੂਗਰ ਦੇ ਬਹੁ-ਮੰਜ਼ਲੇ ਮਿਹਿਲ ਵੱਲ

ਜ਼ਫ਼ਲੇ ਚਿਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪ
ਸਹਿਮੇ ਜਾਦੂਗਰ ਨੇ ਪਾਲਤੂ ਰਾਖਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:
" ਫੁਕ ਦਿਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ-ਫਿਰਾਗਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰਾਗ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ -
ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ
ਇਹ ਪਿਓ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਸਮਝ ਲੁਟਣ ਤੁਰੇ ਨੇ
ਸਿੱਜ ਦਿਓ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਖੋਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਠ ਨਾਲ -
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਪੱਛੇ ਗੀਵਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁੜਕੇ ਹੱਥ ਸੋਂਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਤੁੰਨ ਇਓ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ -
ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਭੜਕਦੇ ਹੰਗਣ ਦਿਓ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਤੋੜ-ਭਰਾ ਤੇ ਮਹਿਰਮਾਂ ਨੂੰ
ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚ ! "

ਅੱਗ ਦੀ ਇਸ ਖੱਚ 'ਚ ਭੜਕਦੇ ਸਿਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ
" ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਹੱਠੇ ਹਾਰੇ ਮੋਹਰੀਓ !
ਪੁੱਪ-ਛਾਂ ਵਾਂਗ ਰੰਗ ਬਦਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਓ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਆਵਾਜ਼ੋ !!
ਅਸੀਂ ਚਿਰਾਗ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਸੱਚੇ ਆਸ਼ਕ ਹਾਂ
ਮਹਿੰਦਰ ਭਟਕਣ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ ਸਾਨੂੰ
ਜੰਗਲ 'ਚ ਚਰਿਕਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ

ਖੁੱਲੀ ਹਵਾ 'ਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼
ਕੋਈ ਸਾਜਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ! "
ਅੱਗ ਦੀ ਇਸ ਖੱਚ 'ਚ ਥਰੇ ਅਧਭੁੰਨੇ ਸਿਰਾਂ ਨੇ
ਜੌਰ ਲਿਆ ਜਾਦੂਗਰੀ-ਤਪਸ ਦਾ ਸਿਖਰਲਾ ਤਾਪਮਾਨ
ਤੇ ਪਰਤ ਪਏ ਸਾਹਸ ਕਦਮੀਂ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਅੰਗੂਰ ਤਰਨ ਤੱਕ

ਤੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ:
ਕਿ ਉਂਵ ਤਾਂ ਐਲਾਨਿ-ਜੰਗ ਤੋਂ ਥਾਅਦ
ਮੈਂਦਾਨਿ-ਜੰਗ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸੁਰਮਗਤੀ ਦੀ ਸਿਖਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਪਰ ਮੈਂਦਾਨਿ-ਜੰਗ 'ਚੋਂ ਪਾਰਤਿਆ ਹਰ ਸਿਪਾਹੀ
ਬੁਜ਼ਦਿਲ ਭਗੋੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

● WINDSOR, ONTARIO

ਗੀਤ

ਦੇਵ ਰਾਊਫ਼ੋ

ਸਾਡਿਆਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਖੂੰਨ ਪੀਨੋਂ ਜਾਲਮਾਂ ਵੇ,
ਹੈ ਵੇ ! ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ।
ਮਾਈ ਭਾਗੋ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਣ ਕਹੂ ਵੇ,
ਜੇ ਨਾ ਤੇਰੇ ਬਦਲੇ ਲਏ ।.....

ਕੱਲ੍ਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਈਰਾਡੀਆਂ ਨੇ ਜੱਗ ਵਿਚ,
ਪਾਪੀਆ ਵੇ ਅਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ।
ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਤੂੰ ਕਰੀ ਜਾਨੋਂ
ਹੋਊ ਤੇਰਾ ਉਹਨਾਂ ਵਾਲਾ ਹਾਲ ।
ਸਾਡੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਲਾਲ ਸੂਹੇ ਹੋ ਗਏ ਜਾਲਮਾਂ ਵੇ,
ਵੰਗਾਂ ਲਾਹਕੇ ਪਹਿਨਣੇ ਕੜੇ ।.....

ਵੀਰੋ ਦੀਆਂ ਮਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਰਲਾਈਆਂ,
ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕੋਈ ਸਗਨਾਂ ਦਾ ਚਾਅ ।
ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕਸੂਰ ਸਾਡਾ ਵੀਰਾ ਤੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ
ਸਾਡੂ ਥੋਨੂੰ ਆਂਦਰਾਂ ਦਾ ਤਾਅ ।
ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਭੀ ਤਦੇ ਹੋਣ ਠੰਢੀਆਂ ਵੇ,
ਤੇਰੇ ਘਰ ਸੱਥਰ ਬਹੇ ।.....

ਬੋਡੇ ਅੱਗੇ ਆਉ ਵੇ ਬੇਚਾਵਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਓ,
ਜੁਝਾਰੂਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜੋ ਦਗਾ ।
ਤੁਸੀਂ ਘਰੇ ਬੈਠੋ ਅਸੀਂ ਚਲੀਆਂ ਹਾਂ ਜੰਗ ਵਿਚ,
ਘਰੇ ਸਾਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਨਾ ਬਿਹਾ ।
ਸਿਰੀ ਲੈ ਲਓ ਚੁੰਨੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਨੋਂ ਤੁਸੀਂ ਚੂੜੀਆਂ,
ਸਾਡੇ ਹੱਥੀਂ ਪਾ ਦਿਉ ਕੜੇ ।.....

ਆਉ ਨੀ ਸਹੇਲੀਉ ਹੈ ਯੱਗ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ,
ਆਪਾਂ ਵੀ ਤਾਂ ਹਿੱਸਾ ਲਈਏ ਪਾ ।
ਖਿੱਚ ਕੇ ਹਜ਼ੂਮ ਵਿਚ ਲਿਆਈਏ ਇਹਨਾਂ ਜਾਲਮਾਂ ਨੂੰ,
ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਲਈਏ ਨੀ ਪੁਗਾ ।
ਇੱਕੋ ਹੱਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣੋਂ ਦਾ,
ਚੁੱਕੇ ਹਥਿਆਰ ਆਵਦੇ ।.....

ਜਨਮਦਿਨ

ਮਨਜੀਤ ਇੰਦਰ

ਉਮਰ 'ਚੋਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਾਲ

ਪਾਂਚੇ ਰਿਹਾ ਏ
ਮੇਰੀ ਚਾਗੀ ਦੇ ਚਾਹਰ
ਪਤੰਗ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਦੁਹ
ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੁਖ ਝੜ ਜਾਵੇਗਾ -
ਕੁਮਰੇ ਦੀ ਇਕੱਲ 'ਚ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੰਗ ਚਾਤਾਂ ਪਉਦੀ
ਦਰਦਾਜ਼ ਤੇ ਤੇਰੀ

ਦਸਤਰ
ਜਾ ਕਦੀ ਚਾਗੀ 'ਚੋਂ ਝਾੜਦੀ
ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੀ ਤੂੰ
ਸਮਾਂ ਪਰ ਸਾ ਕੇ ਉੱਤੇ ਰਿਹਾ ਏ
ਸੰਸਾਰ ਸਿੰਗਾਰ ਕਰਦਿਆਂ
ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਫੜਿਆ ਸੀਜਾ
ਗੀਰਾਂ 'ਚੋਂ ਗਿਆ ਏ
ਕੋਰੇ ਹੱਥ ਲੜ-ਲੜਾਣ ਤੇ ਗਏ
ਮੈਂ ਇਹ ਲੜ-ਲੜਾਣ ਤੇ ਗਏ
ਆਪਣੀ ਮਾਂ 'ਚ
ਭਰ ਲਿਆ ਏ -

ਟਾਪਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਜੁਹਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਏ
ਤੇ ਮੈਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਰਿਹੋਂ
ਕਿ ਉਹ ਪੰਚ-ਤੰਤਰ ਦੇ ਕੁਮਾਰ ਵਾਂਗ
ਉਡਦੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਏਸੇ ਘੋੜੀ
ਮੈਂ ਨੂੰ ਵਰ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ -
ਤਾਂਗਿਆਂ ਜੜੇ ਸਾਝ 'ਚ ਵਢੇਰੀ
ਲੰਨੇ ਦੇ ਝੁੰਡੇ 'ਚੋਂ
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ 'ਚ ਪੱਚ ਧੁਗਾਂਗੀ.....

ਇਹ ਵੀਜ ਮੱਥੇ 'ਚ ਉਡੀਕ ਏ
ਮੱਥੇ 'ਚ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਏ ਚੀਏ
ਜਲ ਰਹੇ ਤੇ -
ਸਮਾਂ ਮੰਗੀਆਂ 'ਚ ਘੁੰਦੀ
ਹੋਰ ਵਾਂਗ
ਕਿਹ ਰਿਹਾ ਏ -
ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਹੱਤਾਂ ਟੱਪ
ਚਾਹਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਲ ਵਰ ਪਈ ਤਾਂ
ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਘੋਰੇ ਸਿੱਪੀਆਂ
ਇਹੋ ਕਰ ਰਹੀ ਤੂੰ -
ਝੋਲੀ ਘੋਗਾ ਸਢਤਾ ਨਹੀਂ
ਕਿਸੇ ਸਿੱਪ 'ਚ ਮੋੜੀ ਨਹੀਂ -
ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਉਪਰ
ਤੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੰਜ ਰਹੀ ਏ
ਮੈਂ ਧਾਈ ਵਿਚੋਂ ਕਿੱਲ੍ਹ ਪਈ ਤਾਂ
ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ
ਸੋਹਣੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵਾਂਗ
ਧਰ ਰਹੀ ਤੂੰ -
ਕੋਰੇ ਤੇ ਪੱਛੋੜੀ
ਸੋਚਦੀ ਤਾਂ

ਕਿਨਾਰੇ ਕਿਨਾਰੇ
ਤੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਗਰ
ਦੌੜ ਪਛੇ
ਦੌੜਦੀ ਤਾਂ
ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ
ਕੋਰੇ ਵਗੀ ਤੇ ਗਈ ਤਾਂ
ਜੀਵਦ ਹੋਣੇ ਤੇ ਵੱਟ ਜਾਵਾਂਗੀ -

ਵਿਹ ਸੋਚਦੀ ਤਾਂ
ਧਾਈਆਂ ਵਿਚ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ
ਫੁੱਲ ਜਾਣ
ਪਰ ਮੈਂ ਨਾ ਧਾਈਆਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ -
ਤੇ ਨਾ ਤੀ ਅਰਜ਼ ਉੱਤੇ - ਆਉਣਾ ਏ
ਉਡਦੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਉਡੀਕਿਆ ਏ -
ਪਰ ਮੈਂ ਮੈਂ ਵੱਟ-ਕਿਰ ਗਈ
ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਵਰ-ਕੋਤਲ
ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਪੰਚ-ਤੰਤਰ ਦੀ ਕਥਾ ਵਿਚਲੇ
ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਵਾਂਗ ਉਤਰਨਾ ਮਨ ਜਾਵੇਗਾ
ਏਸੇ ਤੂੰ ਚਰਚਿਣ ਲਈ
ਮੈਂ ਵੇਰ ਕਮਰੇ 'ਚ ਪਰਤ ਆਈ ਤਾਂ -
ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਨਾਲੋਂ
ਝੜ ਰਿਹਾ

ਇਹ ਵਿਚ ਹੋਰ ਸਾਲ
ਸਿਸਕਦਾ ਤੌਰ ਰਹੀ ਤਾਂ -
ਉਮਰ ਦੇ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਨੂੰ
ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ
ਮੁਹੱਤ ਦੇ ਸੋਚ ਨਾਲ
ਸ਼ਾਹ ਵਾਂਗ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ
ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੰਦਰਜੀ
ਛੋਟੀ ਸੁੱਚ ਰਹੀ ਤਾਂ
ਜਨਮ ਤੇ ਮਾਰਨ ਦੀ
ਪ੍ਰਵਿਠਾ 'ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਤਾਂ।

ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੰਗ
(WEST GERMANY)

ਬਚਪਨ ਸੀ ਜੋ ਤੀਰੇ ਵਰਗਾ,
ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਠੁਕ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਆਉਣੂੰ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹਾਈ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਕਿੰਗ ਕਿੰਗ ਕੇ ਪਰਤੀ ਮਾਂ ਤੇ,
ਮੈਂ ਤੁਰਨ ਸਿੱਖ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਸੋਹਣੀ ਪਿਆਰੀ ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਟੀ,
ਮੇਰੇ ਤੇ ਲਗ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਸੀ ਸੀ ਦਿਨ ਤੇ ਸੀ ਸੀ ਪ੍ਰਤੀਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਛੱਡ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਕੁੰਮ ਕੁੰਮ ਕੇ ਠਾਂਡੀ ਦੇ ਹੱਥੇ
ਇਹ ਨਵਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਸ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਠੰਡੇ ਵੇਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਹਾਈ,
ਆਪਣਾ ਆਪ ਲੁਟਾ ਆਇਆ ਤਾਂ।
ਬਚਪਨ ਸੀ ਜੋ ਤੀਰੇ ਵਰਗਾ
ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਠੁਕ ਆਇਆ ਤਾਂ।

ਸਦੀਵੀ ਮਿਲਣੀ

- ਸ਼ਾਬੂ

ਉਹ ਉਹ ਸਬਪਨ ਦੇ ਦਿਨ ਨਹੀਂ
ਅੱਧੀ ਗਤੀ ਉੱਚ ਕੇ ਰੋਣ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ
'ਹਰੇ ਆਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸਾਬਤ ਗੀਨਾ ਲੈਣਾ' ਤੇ ਹੁਣੇ
ਹਰ ਜਿਦ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਕੰਮਲ-ਕਮਲ
ਇਹ ਵੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ
'ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ'
ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਇਕ ਤੇ ਆਰ ਪਾਰ ਵੀ ਹੈ
ਇਹ ਕੋਈ ਕੇ-ਵਛਾਈ ਦਾ ਇਕਾਦਾ ਨਹੀਂ
ਇਹ ਤਾਂ ਕੌਮਕਮ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਉਸ ਮੇਰੀ ਉੱਤੇ ਕੇਰੇ ਜਨਮਦੇ ਜਨਮਿਆਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੀਰ ਕੀ ਤੂੰ
ਮੇਰੀ ਕਲਮ ਤੇ ਉਬਰੀ ਪਹਿਲੀ ਕਲਮ ਕੀ
ਤੇ ਉਹ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਤਰਦਾ ਹੈ
ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਕੌਮੁਦ ਹੋਈ ਏ।
ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਕੌਮਕਮ ਦੇ ਕਾਰੇ ਪਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ
ਜੇ ਵੱਖੇ ਵੱਖਰੇ ਰਾਹ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਕੋਈ ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ
ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਸਦੀਵੀ ਮਿਲਣੀ ਹੈ
ਜਿਸ ਤੇ ਕੌਮਕਮ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਕੀ
ਤੇ ਕੀ ਇਹ ਕਾਈ ਨਹੀਂ
ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਤੇ
ਮਹਿਕਾਂ ਜਨਮੀਆਂ ਸਨ ਵੇਹ ਜਿਸਕਮਾਂ ਕਰਦੇ।
ਇਹ ਕੋਈ ਕੋਰਾ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਜਿਸਕਮ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ਆਖਰੀ ਕੁਮਲਮ ਤੋਰ
ਉਸ ਮਿਲਣੀ ਤੇ ਜਨਮਦਾ ਜੋ
ਖਰੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਵੀ ਮਰਨਾ ਕੀ।

ਜਿੱਤ ਕਿ ਹਾਰ

ਗੁਰਮੀਤ ਪਲਾਹੀ

ਗੰਨਿਆਂ ਦੀ ਉੱਤੇ ਗੰਨਾ ਗੰਨਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਗੱਡਾ ਲੈ ਕੇ ਮਿੱਠੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੁਰਕੇ ਸ਼ਾਮੀ ਉਹ ਗੱਟ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜਾ। ਮੋਹਰ ਦੇ ਆਖਣ ਤੇ ਗੱਡਾ ਉੱਚ ਚਾਈਨ 'ਚ ਸ਼ਾ ਲਿਆ। ਉਹਦੀ ਵਾਰੀ ਹਾਲੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ ਆਉਣੀ ਸੀ? ਉੱਚ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਜੁਲਾ ਲਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਰਕੇ ਉੱਚ ਉੱਚ ਪੱਠੇ ਜੁੱਟੇ, ਆਪ ਉਹ ਜੋੜੇ ਤੇ ਪਰਨਾ ਰੱਖ, ਵਾਰੀ ਜੱਟਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਗੱਲੀ ਲਗਾ।

ਪੜ੍ਹਿਆਂ, ਖੇਤਾਂ, ਅਤੇ ਸਭਾਚ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ; ਇਹ ਵਿਚਾਲੇ ਕਿਸੇ ਲੜਾਈ ਅਤੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੀ ਗੱਲਬੀਠੜ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਚੌਲ੍ਹਪੰਡੀਆ ਆਖੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਨਾਂ ਦਾ ਜੋਹੀ ਬਣਿਆ, ਹਰ ਗੱਲ ਤੇ ਇੱਠੋ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਬਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਣ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਹੱਥ 'ਚ ਪੁੱਛ ਫੜੀ ਪੜ੍ਹਾ ਗੰਨਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਚ ਹੱਥਾਠਾ ਦੇ ਛੁੜਦਾ। ਗੱਲਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਤੁਰੰਦੀਆਂ ਸਨੋਂ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲੈਣ ਤੌਰ ਆ ਪਠੰਚੀਆਂ। ਵੜੇ ਪਿੰਡੀਏ ਉਲੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਬਈ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਕੁਏ ਤੋਟ ਸੀ ਆਈ ਪਰਚੀ ਟੀ। ਜੀਵਾਂ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਾਹ ਸਰਪੰਚ ਜੁਰੋ ਜਿੰਟੈ ਸਿਆਲਕੋਈਆ, ਬੱਟ ਪੁਧਾਰ ਕੋਲੇ ਜਾਂਦਾ, ਗੱਡੇ ਦੀ ਪਰਚੀ ਲਿਆ ਇੰਏ। ਆਪਣਾ ਵੀ ਸੀ ਜਾਂਦਾ, ਕੁਏ ਕੁਏਈ ਨਜ਼ੇ ਦਾ ਮੁੱਟ ਪਿਆ ਛੱਡੀ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਤੋੜ ਦਾ।" ਤਦੇ ਇਹ ਗੱਲੋਂ ਰਾਮਪੁਰੀਏ ਜੁਆਲਾ ਜਿੰਟੈ ਕੇ ਆਖਿਆ "ਬਈ ਤੈਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਤੋਉ ਪਰਚੀ, ਉੱਤੇ ਕਮਾਰ ਬੀਜਣ ਦੀ ਤਾਂ ਇੰਡੇ ਇੱਕੋ ਕੋਲੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਆ, ਸਕੁੰ ਤਾਂ ਪਰਚੀ ਮਿਲਦੀ ਆਂ ਵੀਹ ਗੋੜੇ ਮਾਰਕੇ, ਜਾਡੀ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪੁਧਾਰ ਦਾ ਕੋਟਾ ਹੀ ਗੁੱਰ ਜਾਂਦੈ। ਪੁਧਾਰ ਦੇ ਹੱਜਕੇ ਤਾਂ ਅਦਿਰਯਾਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਜੱਟ ਦੀ ਜੁਨ ਕਾਰੀ ਆ।" ਤਾਂ ਗੰਨਾ ਵੀ ਬੋਲਿਆ, "ਆਠੋ ਬਈ, ਮਿੱਠ ਚਲਦੀ ਨੂੰ ਕੋ ਸੀਰੇ ਤੋਗੇਆ, ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਗੱਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਪਰਚੀ ਮਿਲੀ ਆ, ਉਹ ਵੀ ਦਸ ਇਸ ਖਜ਼ੋਲ ਖੁਆਰ ਤੋਕੇ। ਖੁਰਮਪੁਰੀਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਰਗਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਘਰੇ ਪੁਜਦੀਆਂ, ਕੋਰ ਆ ਕੋਰ ਪਿਆਰੋਇਆ ਵੇਖੇ ਤਾਂ।"

ਮੇਲ ਜੱਟ ਕੇ ਤੀਖਤ ਉਤਾਂ ਉੱਚ ਪੱਗ ਦਾ ਲੜਾ ਠੀਕ ਕਰ ਅਵਾਜ਼ ਕੱਚੀ, "ਉਹ ਪਰਚੀ ਮਿਲੀਏ ਕਿਹੜੀ ਹਾਲ ਨਾ ਲਗਦੀ ਆ। ਇੰਨੇ ਇਸ ਤੋਗੇ ਖੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਥੇ ਮਾਰੇਆਂ। ਉੱਥੇ ਕਸੂਰ ਵੀ ਆਪਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਟੀ ਆ। ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਆ ਪੰਜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੌਧਰੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚੀਆਂ ਫਿਰ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਤੇ ਆਪਾਂ ਇਹ ਮਾਂਝੀ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਖੁਜ ਹੋ ਗੀਰੇ ਆ।"

ਇਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪ ਜੀ ਬੋਲਿਆ, "ਤੈ ਕੇ ਨਾ 'ਕੋਠੇ ਕੋਠਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਇਸ ਦੇ ਮੋਹਲਾ ਫੇਰੀਏ, ਫਿਰ ਤੋਜੁ ਕੰਮ ਜੁਤ, ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮਰਣ ਲੱਗੇ ਕਿਸੇ ਤਗਾਂ।"

"ਆਠੋ ਜਾਹ! ਕਰਨਾ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕੁਝ," ਆਖਰੇ ਮੋਹਲੀ ਵਾਲੇ ਮਿਦਰ ਕੇ ਪੁੱਛ ਨੂੰ ਜੋਰ ਵੀ ਲਾਗੇ ਪੜੇ ਗੱਡੇ 'ਤੇ ਮਾਰਿਆ। ਤਦੇ ਹੀ ਸਾਧੋਪੁਰੀਏ ਫਗਣ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਬਈ, ਜੱਟੋ, ਪਰਚੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਫੋਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਉ, ਪਹਿਲਾਂ ਜੇ ਤੀਖਤ ਆ ਤਾਂ ਆਉ, ਗੱਡੇ ਹੀ ਲੁਆ ਲੀਏ, ਚੰਡੇ ਚੰਡੇ ਇਨਾਂ ਤੋਂ ਦੁਆ ਰਗੜਾ ਕੇ ਆਂ ਇਥੇ।"

ਇਹ ਗੱਲ ਜੁਣ ਕੇ ਜਾਠੇ ਉੱਪ ਜਿੰਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਫਗਣ, ਮਿਦਰ ਤੇ ਇਹ ਤੋਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਵੜੇਪੰਡੀਏ ਉੱਲੇ ਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ, "ਕਿਉਂ ਤਾਂਗਾਂ ਪੁਆਉਂਦੇ ਓ ਜੱਟਾਂ ਦੇ, ਆਪੇ ਲਗ ਜਗੇ ਇਹ ਮਾਂਝੇ ਇਸ 'ਚ ਗੱਡੇ। 'ਰਾਮ ਆ ਇਥੇ ਚੰਗਾ ਤਲਾ, ਆਉ ਜਾ ਕੇ ਚਾਹ ਚੁਕ ਫੜੀਏ।" ਜਾਠੇ ਤੋਲੀ ਤੋਲੀ ਪਿੰਡ ਪੁੰਡ ਗਏ। ਗੰਨਾ ਉੱਲੇ ਖੇੜਾ ਮਿਦਰ ਹੁਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਜੱਟੋ ਮਿਦਰ ਤੋਰੀ ਤੁਰ ਗਏ, ਉਹ ਵੀ ਤੁਰ ਆਇਆ। ਪੱਲੀ ਥੱਲੇ ਵਿਛਾਰੇ ਗੱਡੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਆਗਮ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਲੁਆ ਪੈ ਗਿਆ। ਸਦੇਹ ਤੋਂ ਆਗੇ ਲਗਾ ਉਹ ਬੱਟ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ; ਪਰ ਉਹਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ 'ਚ ਕੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।

'ਸੁਰੀ ਵਿਸ਼ਵਤ ਹੀ ਮਾੜੀ ਆ ਮੇਰੀ ਤਾਂ। ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਮੈਂਜਾਂ ਕਰਦੇ; ਅਸੀਂ ਜਿਦਰ ਦੇ ਕੀਏ ਆਂ ਬਸ ਆਹੀ ਖੋਰੀ ਖੋੜਦੇ ਆ।' ਵਗੀ ਜੋਰ ਕੇ ਉਹਦੇ ਠਾਰੇ ਨੂੰ ਕੀਚਾ ਦਿਤਾ। ਉਹਦਾ ਕੁੰਮ ਕੁੰਮ ਦੁੱਖ 'ਚ ਪਠੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਬਚਪਨ 'ਚ ਪੈਂਦੀ ਬਾਪੂ ਦੀ ਕੁੱਟ, ਧੁੱਪ ਪੜ੍ਹ ਚਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ, ਮੜੇਈ ਮਾਂ ਦਾ ਮੜੇਆ ਸੁਰ, ਜੁਆਨੀ 'ਚ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਘੋਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਾਦ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਗੱਰ ਭਰ ਆਇਆ। ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ। ਮੜੇਈ ਮਾਂ ਵੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਬਾਪੂ ਮਰ ਗਿਆ, ਮੜੇਇਆ ਭਰ ਵੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਕੱਲਾ ਸੀ ਤੇ ਚਾਰ ਸਿਆੜ। ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਬਾਪੂ ਵਿਆਹ ਦਾ ਫਾਹਾ ਗੱਲ ਪਾ ਗਿਆ। 'ਦਸ ਆਪ ਖਾਵਾਂ ਕਿ ਉਜੜੇ ਖੁਆਵਾਂ; ਮੈਂ ਜੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਸਾਧ ਹੋਣਾ ਚੰਗੀ।' ਇਹ ਜਤ ਕੁਝ ਜੋਰ,

20 ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੇ 'ਪੱਪੇ' ਦੀਆਂ ਤੋੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਰ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਮਨ ਹੜਾ ਕੇ ਪਰਚ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋਰਾਂ 'ਚ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਡਿੱਗ ਆ ਗਈ।

ਗਤ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਘੱਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਦਲਾ ਲਲਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਉਠਿਆ, ਵੇਖਿਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਫੈਨ ਵਾਲੇ ਗੱਡੇ ਜੋੜੇ ਗਏ ਸਨ। ਡਿੱਗੇ ਉਹਦੀਆਂ ਪਲਕਾਂ 'ਚੋਂ ਉੱਡ ਗਈ। ਮਨ 'ਚ ਆਇਆ ਤੇ ਪੁੱਟੇ ਰਾਹ ਪੀ ਆਏ ਲਾਲੇ ਰੋੜੇ। ਜੇਬ ਫੜੋਈ, ਆਇਆਂ ਤੇ ਚੁਆਈ ਚੇਬ 'ਚ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਪੀੜੀ। ਉਨੇ ਵੇਲੇ ਮੋਟ ਆ ਧਮਕਿਆ। ਗੇਜੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਮੇਰਾ ਨੰਬਰ ਕੌਣ ਕੌਣ ਕੌਣ ਮੋਟ ਮੋਟ ਮੋਟ? ਤਾਂ ਮੋਟ ਨੇ ਸਿੱਧਾ ਦੇਣ ਵਾਂਗੂ ਕਿਹਾ, "ਜੱਟ ਤਾਂ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਕਾਬੂ ਆਉਂਦੇ, ਮਜ਼ਾਕ ਆ ਉੱਡ ਜੇ ਰਾਹ ਦੀ ਪਿਆ ਏ, " ਉਸ ਮੋਟ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਚਾਰੀ ਖੱਚਰੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਗੱਥ ਦਿੱਤੇ, ਮੋਟ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਨੰਬਰ ਦੱਸਿਆ। " ਇਨ ਚਿੰਨਾਚ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਕਲ ਕਲ ਤਰਕਾਜ਼ਾਂ ਤੌਰ ਆਉ। " ਉਸ ਜੋਰਿਆ, ਫਿਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਿਆ। ਟਗਲੀਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ, ਟੌਰਾਂ ਦਾ ਖੁਰਮੁਟ ਜਿਹਾ ਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਗੱਡੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉਹ ਇਥਰ ਉਥਰ ਗਿਆ; ਚਾਰੀ ਜੱਟਾਂ ਤੋਂ ਖਬਰ ਸਾਰ ਲਈ। ਇੰਨੇ ਤਾਂ ਕੱਲ ਨੂੰ ਤੁੱਖੇ ਗੱਲ ਪੜ੍ਹੀ। ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਕੀਰੇ ਲਿਆਈਆਂ? ਕੌਣ ਫਿਰਾਰੀ ਹੋਈ ਬੋਝਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰੀ ਆਉ। ਕੱਲੇ ਦੀ ਖੋੜੀ ਕਾਹਦੀ? ਤੇ ਉਸ ਜੋਰਿਆ: ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਿਦਰ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇਈ ਚੀਜ਼ ਕਰਦਾ। ਤਦੇ ਮਿਦਰ ਹੁਕਮ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਛੀ ਆਉਂਦੇ ਇਥੇ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ, " ਆਉ ਯਾਰ! ਕੁਛ ਕਰੀਏ, ਐਦਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਕੰਮ। " ਉਹ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਜਮਕੜੀਏ, 'ਕੌਣ ਕੌਣੇ, ਸੁਸਾਇਥੀ ਦੇ ਕਲਰ ਕੇ ਗਲ ਕਾ ਪੁਏ। ਫੀਹ ਪੱਚੀ ਜੱਟ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖ, ਉਸ ਪੈਂਤੜਾ ਮਾਰਿਆ, " ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪਧਾਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਗਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਵਗਾਂ, ਕਿਵੇਂ ਨੀ ਲਗਦੇ ਗੱਡੇ ਆਪਣੇ? " ਤੇ ਉਹ ਖਿਜਰ ਗਿਆ। ਜੱਟ ਪੱਗਾਂ, ਤੁੱਖੇ ਨੁਤ ਕਰਦੇ ਇਥਰ ਉਥਰ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਫਿਰ ਮੋਟ ਦੁਆਲੇ ਜਾ ਹੋਏ, ਪਈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਗੱਡੇ ਸੀ ਕੁਆ-ਉਹ। ਉਹ ਆਖਣ ਲਗਾ, " ਮੇਰਾ ਨੀ ਖਸ ਭਾਈ, ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਲੁਆ ਦੇਨਾਂ ਟਗਲੀਆਂ ਕੋਰ ਕੇ, ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਦਿੱਤ ਦੁਖ। ਮੈਂ ਤੇ ਆਪ ਆਹਨਾਂ ਚਈ ਡੂੰਗਰ ਫਿਰਾਰੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਤੁੱਖੇ ਮਰ ਰੇ ਆ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਜੁਏ ਫੀ। " ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਿਲਣ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਤੋਸਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਿਹਾ। ਗੇਜੇ ਜੋਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਂਗਾ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਨਾਲ, ਮੈਂ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੀ ਕਰਨੀ ਆਉਂਦੀ। ਮੋਹਲੀ ਵਾਲਾ ਮਿਦਰ ਵੀ ਖਿਜਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੱਟ ਵੀ ਕਿਰਨ ਕਿਰਨ ਪਏ ਕੌਣੇ ਸਨ। ਤਦੇ ਮਾਧੋਪੁਰੀਏ ਫੱਗਣ ਨੇ ਪਿੜ ਸਾਂਝਿਆ, " ਚਈ 'ਕੌਣੇ ਤੇਰੇ ਪਾੜਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਪੈ ਜਾਉ। " ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਦਰਤਰ ਜਾ ਵੜੇ। ਉਥੇ ਮੈਨੇਜਰ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੋਟਾ ਜਾਇਦ ਡਿਉਟੀ ਤੇ ਯਾਦਰ ਸੀ। ਉਹ ਐਨੇ ਜੱਟਾਂ ਨੂੰ ਦਰਤਰ 'ਚ ਵੇਖ ਪੱਧਰਾ ਉਠਿਆ, " ਕੀ ਗੱਲ? ਕਿਵੇਂ ਆਏ ਓ ਸਰਦਾਰ ਜੱਟ? " ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਇਕ ਜੱਟ ਵਲ ਵੇਖ ਪੁੱਛਿਆ। ਫੱਗਣ ਚੁਪ ਜਿਹਾ ਖੜਾ ਸੀ। ਗੇਜੇ ਅਚਾਰਨ ਬੋਲਿਆ, " ਆਉਣਾ ਕਿਵੇਂ ਆਂ। ਗੱਡੇ ਲੁਆਉ ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਖੜੇ ਆਂ। "

" ਵਾਰੀ ਤੇ ਲੱਗੇ ਜਾਣਗੇ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ " ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਨੇ ਸਖੜੀ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।
" ਚਾਰੀ ਟਗਲੀਆਂ, ਟੌਰ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਆ? ਅਜੀ ਤਾਂ ਲਾ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। " ਗੇਜੇ ਨੇ ਕੋਈ ਹੀ ਵੱਧਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਚਾਰੀ ਜੱਟ ਵੀ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਏ, ਵਾਹਾ ਕੌਣਾ ਪੈ ਗਿਆ।

" ਅਜੀ ਮਿਲੋ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਸਾਡੇ ਗੱਡੇ ਸਦੇਰ ਤੌਰ ਨਾ ਲੱਗੇ ਤਾਂ। " ਫੱਗਣ ਨੇ ਕਿਹਾ।
" ਸਾਨੂੰ ਲੁਆਉਣੇ ਐਂਦੇ ਆ ਗੱਡੇ " ਆਖ ਗੇਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਫੜੀ ਹੋਈ ਪੁੱਛ ਆਪਣੇ ਮੌਜਿਆ ਤੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰੀ। ਅਫਸਰ ਦੀ ਸਜਰ ਗੇਜੇ ਨੇ ਵੱਲ ਗਈ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਲੜ ਉਤਰਿਆ ਵੇਖ ਉਸ ਕਿਹਾ, " ਜਾਉ ਲੁਆ ਦੇਨਾਂ ਹੁਣੇ ਸਾਰੇ ਗੱਡੇ। " ਉਸ ਮੋਟ ਨੂੰ ਸਦਾ ਕੇਜਿਆ।

ਹਲਾ ਲਲਾ ਕਰਦੇ ਜੱਟ ਖੁਜੀ ਅਤੇ ਜਿੱਤ ਦੇ ਆਹਿਸਾਸ 'ਚ ਚਾਰ ਚੱਜ ਤੁਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਆ ਜੋਡੇ। ਗਮ ਕੌਣੇ 'ਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸੁਧ ਚੁਧ ਨਾ ਰਹੀ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣ ਰਿਹਾ।

ਮੋਟ ਆਇਆ। ਗੇਜੇ ਦਾ ਗੱਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦਲ ਕੁ ਗੱਡੇ ਲਗਦਾ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਵੇਖਦਿਆਂ ਫਿਰ ਟਗਲੀਆਂ ਟੌਰ ਲਗ ਰੇ ਸਨ। ਚਾਰੀ ਜੱਟ ਆਪਣੇ ਗੱਡੇ ਜੋਡੀ, ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਸੁੱਚ ਚੁਕੀ ਖੜੇ ਸਨ।

ਦੁੱਖਦਾ ਵਾਸੇ ਕਰੂੰ

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ

"ਪਰਸੋਂ ਗਈ ਫੇਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਆਰੇ ਘਰ ਫਿਰੀਆਂ। ਗਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੱਕ ਵੱਠੀ ਚਿੜਕਾਂ ਲੈਂਦੀ ਕੀਤੀਆਂ, ਉਹ ਵੀ ਆਉਂਦੀ, ਉਹ ਵੀ, ਪਰ ਕਿਥੇ? ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਪੂਰੇ ਆ ਦਰਦਾਜ਼ਾ ਚੁੱਕਿਆ; ਅੱਖਾਂ ਲਾਲ, ਪੈਰ ਥਿੜਕਦੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ: "ਕਿਥੇ ਜੋ?" ਕੀਤੀਆ - 'ਓਹਰੈਮ ਜਾਉਣਾ ਪਿਆ ਜੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਉਹ ਵੀ ਫੈਰਦੀ ਫੈਰ ਆਰ ਚੁੱਕੀ ਆਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਪਈ ਉਹ ਵੀ ਦਸ ਵਜੇ ਤੱਕ ਵੀ ਚਿੜਕੇ ਜੀ' ਤਾਂ ਮਾਂਗ ਉਥੇ ਤੋ ਗਿਆ ਮਿਟੇ 'ਚ, ਕੀਤੀਆ - 'ਤੂੰ ਜੇਹੀ ਖੌੜ ਕਰਾਉਣੀ ਆਂ? ... ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਂਦਰਾਂ ਤੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਪੜੇ ਕੋਠੇ ਕੰਮ ਤੇ ਆਇਆਂ ਕੋਠੇ ਕੀ, ਕਾਲੇ ਓਹਰੈਮ ਕਰੋਂ ਸੁਆਥ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਕੇ ਆਠ ਉਠੇ? ... ਉਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਿਆ, ਗਤ ਵੀ ਚੁਪ ਚਰਾਂਦ, ਕੋਈ ਨਾ, ਤਾਂ ਗੁਆਚੀ ਕੀ ਜੋਚਦੇ ਤੋਹਰੇ?' ਅਗੇ ਲਗਾਤਾਰ ਫੈਰ ਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੀ ਜੀ:

"ਉੱਜ ਵੀ, ਗਜ਼ੀ, ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਆਦਰਾ ਉਠੇ ਉਹ ਵੀ ਸਗ ਪਏਗਾ ਗੰਠੇ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਜਦੋਂ ਜੀ ਪਈ ਗਿਆ ਤੋਹੇ ਕਿਤੇ ਜੋਗੀ ਜੋਗੀ ਕੋਠੇ, ਫੇਰ ਕਲ ਗੁੱਠੇ ਤੇ ਪੱਕੀ ਵੀ ਕਰੀ, ਉਹਦਾ ਆਦਰਾ ਤੇ ਇਹ ਇਠੇ ਵੀ ਫੈਰਦੀ 'ਚ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ, ਉਹਦੇ ਗੁੱਠੇ ਤੂੰ ਦਿਖਾਓ ਪਈ ਗਜ਼ਦ ਪਰੋਂ ਦਸ ਵਜੇ ਕੀ ਫੈਰਦੀ 'ਚ ਗਿਆ ਜੀ।"

ਗਜ਼ੀ ਜੋ ਉਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪ ਚੁਪ ਅਗੇ ਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਕੀ ਜੀ ਚੜ੍ਹੀ ਠੋਹਾਰੀ ਨਾ ਕੋਈ:

"ਮਠੋ, ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾ?"
 "ਤਾਂ, ਗਜ਼ੀ, ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਚਿੰਤਾ ਕੋਠੇ ਗਿਆ ਜੀ ਕਰੇ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਕੋਠੇ ਤੂੰ ਕਾਲ ਕੋਠੇ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਕਰਤ ਇਹੋ ਕੀ ਪਈ ਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਾ ਤੋਹੇ... ਉਹ ਉਹੀ ਕੋਠੇ ਕੰਮ ਵੀ ਲਿਖਾਈ ਪਸਦੇ ਕੀ। ਤੂੰ ਕੀ ਦਸ ਗਜ਼ੀ, ਮੈਂ ਗੋਗੀਆਂ ਕਾਲੇ ਘੱਟ ਆਂ? ਉਹ ਜੁ ਤੀਹ ਤੀਹ ਭਾਰ ਦੇ ਕੇ ਗੋਗੀਆਂ ਕੋਰ ਗੁੱਠੇ ਫਿਰਦੇ... .." ਅਗੇ ਤੂੰ ਗੁੱਠੇ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜੀ, ਗਜ਼ੀ ਤੂੰ ਪਤਾ ਕੀ ਜੀ ਕੀ ਗਲਾ ਉੱਜ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੇ, ਕਿਤੀ ਜਿਤੀ 'ਚ ਕੋਈ:

"ਕੰਮੇ ਭਲੇ ਹੁੰਦੇ ਆਂ ਕੋਠੇ, ਖਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਤੂੰ ਕੀ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ? ਅਜਲ 'ਚ ਅਗੇ, ਆਦਤਾਂ ਜਿਹਾਂ ਕਾਲ ਵੀ ਨਿਭਈਆਂ ਤੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਜੋਰਿਆ: ਪਤਾ ਕੀ ਕੀ ਗੱਲ ਤੋਹੀ ਤੇਰਾ ਕੋਰ ਫੈਰ ਵੀ ਕੀ ਆਇਆ... ਮਰ ਤੇਰਾ ਜੁ ਕਰਤ ਯਥਾਚ ਤੋਹੇ"

"ਜੱਚੀ ਪੁੱਛੀ ਆਂ ਗਜ਼ੀ, ਮਰ ਜਾਣ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਦੇ, ਕੀ ਕੋਠੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਜਿਉਣ ਤੋਂ?" ਕੀਤੀਆ ਕੀਤੀਆ ਅਗੇ ਦਾ ਗਲਾ ਤਰ ਆਇਆ, ਗਜ਼ੀ ਵੀ ਆਦਰ ਜਿਤੀ. ਕੰਮ ਕਾਲ ਕਰੀਦਰ ਕਈ, ਉਹਦੀਆਂ ਨਿਕਰੀਆਂ ਕੁਠਈ ਕੀ। ਕਿਹੜੇ ਕਰਕਾਂ ਕਾਲ ਅਗੇ ਤੂੰ ਤੋਂ ਕਰਦੀ? ਉਹਦੇ ਦੁੱਖ ਦੇ ਮੇਰੇ ਕਿਹੜੇ ਕੋਰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਜਰ? ... ਗਜ਼ੀ ਦਾ ਮਰ ਵੀ ਕਰ ਆਇਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਅਗੇ ਤੂੰ ਤੋਂ ਕਰਦੇ ਵੇਦ ਵੀ ਆਈ ਕੋਈ:

"ਅਗੇ, ਤੇਰਾ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਕੋਠੇ," ਆਜੇ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਦਿਖਾਰੇ ਵੀ ਕੀ ਕਿ ਅਗੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰ ਪੁੱਛੇ ਕੇ ਕਾਲੀ ਨਾ ਕੋਰ ਪਈ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਕੋਰ ਆ ਗਿਆ ਹੁੰਦੇ:

"ਤੇਰੇ ਕੋਰ ਕੋਈ ਮਰ ਵੀ ਤੋਂ ਕਰ ਕਰ ਕਰੀਆਂ, ਤੂੰ ਕੀ ਮੇਰੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਕਰ ਕਰਦੀ ਆਂ ਤੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਦੁੱਖੀ ਕਰਦੀ ਆਂ"

"ਕੀ ਅਗੇ ਇਠੇ ਨਾ ਕੀ, ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਰ ਕੀ ਦੋਸਤੀ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਕੋਠੇ" ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛਾਂ ਦਿਰ ਤੇਰਾ, ਕਿਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਰ ਗੱਲ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਖੰਭ ਵੀਆਂ ਡਾਕਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੋਈਆਂ ਤੇ - ਸੁਆਥੀਆਂ ਦੇ ਕੁਠੇ ਕੀ ਆਦਰ ਚੁਕਾ ਕੋਈਆਂ ਤੇ... ਕੋਈ ਕੀ ਜੱਚਾ ਯਾਦਰ ਦਿਖੇ ਅਗੇ... "

"ਤੂੰ ਕੀ ਕੀ ਕੀ ਆਂ ਗਜ਼ੀ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਂ ਕੋਰ ਕਰਦੀ ਤਾਂ, ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਕਰਾਂਗੀ ਗੱਲ; ਉੱਜ ਵੀ ਉਹ (ਗੱਲ, ਉਹਦਾ ਪਤੀ) ਚਾਰੋਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰੇ ਫੈਰ ਕਰਦੇ ਪਤਾ ਕਰਦਾ ਕੀਤੇ ਕੇ ਤੂੰ ਤੂੰ ਵੀ ਆਦਰ ਆਏ ਤਾਂ ਕੈਮ ਕੋਰ ਕਰ ਛੋਟੇਗਾ, ਜਮੀ ਘਰੇ ਆਰੇ ਪੁੱਛੇਗਾ - ਫਸਾਏ

ਏ ਤੇ ਫਲਾਏ ਵਜੇ ਤੇਰੀ ਵੀਹੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਆਈ ਸੈਂ? ... ਰੱਬਾ, ਰਾਜੀ, ਓ. ਕੇ ਫਿਰ।" ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਆਈ ਨੇ ਫੁੱਟ ਪੱਟ ਫੁੱਟ ਗੱਲ ਦਿਤਾ। ਰਾਜੀ ਨੇ ਵੀ 'ਓੜੀ ਜਿਹੀ' ਓ. ਕੇ" ਕਿਹਾ ਪਰ ਰਾਜੀ ਵਰਗੇ ਨਾਲ ਲਾਈ ਖੜੋਤੀ ਜੋੜੀ ਪੈ ਗਈ। ਉਸ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਆਈ ਈਸਾਂ ਦੁੱਖ ਤਰੀਕਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਹਲੀਆਂ ਪਟਾਏ ਵਾਂਗ ਛਾਣ ਲਗੀਆਂ... ਕਿੰਨੇ ਤੱਤਾਂ ਜੇਰ ਉਏਗਾ ਉਸ, ਠਉਰਿਆਂ ਦਾ... ਕਿੰਨੇ ਤੀ ਖਾਠੇ ਪਾਈਆਂ ਦਾ ਕੁਝ ਉਏਗਾ ਉਸ, ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ, ਵਿਚ ਨੁਪਰੇ ਨਜਾ ਕਈ ਇਹ ਕੁਝਾਂ ਆਪਣੇ ਖਾਈਏ ਦੇ ਏਕ ਸਗ ਪੁਰੇਜੀ ਆਈਆਂ ਉਏਗੀਆਂ... ਆਜ਼ੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਤੀ ਲੇਖਾਂ ਆਈਆਂ ਇੰਨੇ ਤੀ ਚੋਈ ਘੱਟੇ ਇਥੇ ਖੜੋਤ ਕਰੀਆਂ ਤੇ... ਡੀਰ ਵੀ ਤਾਂ ਕਹਿਣੀ ਜੀ ਆਈ - ਇਹ ਕੋਈ ਕੀਉਣੁ ਹੈ? ਰਾਜੀ ਨੇ ਓੜੀ ਜਿਹੀ ਰਾਜੀ ਵਰਗੇ ਫੁੱਟ ਤੇ ਆਈ ਤੇ ਵਿਚਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਤ ਦੇ ਪਏ ਭਾਂਡੇ ਚੋਣ ਲਗ ਪਈ। ਉਹੋ ਚੱਚ ਆਜੇ ਜੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ, ਤੇ ਉਜਰੇ ਪਤੀ ਤੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਭਾਜਾਂ ਤੇਰ ਕੁ ਘੱਟਾ ਤੇ ਭਾਜਾਂ ਉਏ... ਜੋੜੇਆਂ ਰਾਜੀ ਨੇ ਆਜ਼ੀ ਵਲ ਸਿਗਾ ਆਈ ਆਜੇ ਤਾਂ ਜਸਾਂ ਇਹ ਨੁਝ ਤੀ ਉਏਆ ਜੀ - ਜੁਏਰ ਦੇ ਤੂੰ ਤੀ ਵਜੇ ਸਨ।

ਰਾਜੀ ਦੇ ਓਥੇ ਭਾਂਡੇ ਚੋਈ ਜਾ ਕੇ ਸਨ ਪਰ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਆਈ ਈਸਾਂ ਗੱਲਾਂ ਘੁੰਮ ਰਹੀਆਂ ਸਨ... ਜੋੜਾਂ ਵੀ ਵੇਰ ਨਾਲ ਓਥੇ ਵੀ ਤੇਜ ਤੇਜ ਚਲਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਅਚਾਨਕ ਉਹਦੇ ਓਥੇ ਕੱਚ ਦਾ ਗਲਾਜ ਤਿਲਕ ਦੇ ਪਲੇਟ 'ਤੇ ਜਾ ਵਜਾ, ਕਾਠੀ ਖੜਕਾ ਉਏਆ ਪਰ ਪਲੇਟ ਤੇ ਗਲਾਜ ਵੇਰੋਂ ਤੀ ਟੁਟਣੋਂ ਚੱਚ ਗਏ ਸਨ। ਜਿੰਨ ਵਿਚ ਡਿਗਦੇ ਪਾਈ ਤੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੇ ਖੜਕਾ ਵਿਚ ਉਜਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਵੀ ਨਾ ਲਗਾ ਕਿ ਫੋਰ ਵੀ ਘੱਟੀ ਫਿਰ ਖੜਕੀ ਜਾਂਦੀ ਜੀ ਜਾਂ ਉਹਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਖੁਲੋਖਾ ਜੀ ਜੀ, ਜੋਏ ਉਸ ਨੇ ਸਲਕਾ ਚੰਦ ਜੀਤਾ, ਘੱਟੀ ਜਚਗੁਚ ਖੜਕ ਰਾਹੀਂ ਜੀ ਉਜਰੇ ਫੁੱਟ ਪੱਟ ਤੋੜੀਏ ਨਾਲ ਓਥੇ ਪੁੱਛੇ ਤੇ ਸਗਭਗ ਵੇਰ ਦੇ ਫੋਰ ਵਲ ਓਈ, ਵੇਰ ਗਈ ਤਾਂ ਘੱਟੀ ਵਜ਼ਈ ਚੋਈ ਤੇ ਗਈ। ਰਾਜੀ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਚੋਣ ਲਗ ਪਈ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹੀ ਜੋੜਾਂ... ਵਿਚਾਰੀ ਆਈ ਕਿੰਨੀ ਜੋੜੀ ਜੁਰਖੀ, ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਜਿਹਾ ਉਏਰੇ ਰੋਲ ਪੰਜਾਂ ਜਲਾਂ ਦਾ ਜੁੱਠਾ ਜੈ ਉਹਦਾ। ਜੋਏ ਉਏ ਵਾਲਾ ਜੀ ਤਾਂ ਆਈ ਵੀ ਜੱਠ ਨੇ ਵੇਰੋਂ ਕਿੰਨੀ ਪਾਈ ਜੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਚਾਰ ਪੰਜੇ ਜੀਰਿਆਂ ਲਈ ਕਰੇਤਾ ਜੀਗਾ ਲੈਣ, ਜਾਕੇ ਵਿਆਖਿ ਕਰਾ ਜਾਉਗੀ ਜਾਕੇ ਪੱਤੇ ਦਾ ਚਾਮ ਪੁਠਾ ਕਰ ਜਾਉਗੀ। ਆਈ ਦੇ ਪਤੀ ਗੱਜੇਣ ਦੇ ਫੁੱਟ ਪਟ ਉਹਦਾ ਵਿਗਾਇਆ ਆ ਕੇ ਚੱਚ ਤੂੰ ਚੁਸਾ ਰਿਆ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਚਾਰ ਜੀਰੇ ਕਰਾ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਜੀ ਉਹ ਵੀ ਤਾਂ ਖਿੜਦੀ ਜੀ ਗੱਜੇਣ ਦੇ ਕਣਕਾਂ ਤੋਂ। ਆਈ ਉਏ ਕਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ ਜੀ ਤੇ ਜੱਠ ਦੇ ਕੁਣ ਗਾਉਣੀ ਜੀ ਬਰਦੀ ਜੀ। ਪਰ ਉਏ ਘਰ ਚਲੇ ਤੂੰ ਵੀ ਕਰੇ? ਨਾਂ ਤੀ ਉਹਦੇ ਜਾਂ ਪਿਓ ਇਹ ਕਈ ਜੀਰੇ ਕੇਵਲੇ ਕਿ ਉਸ, ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਕਰਤੁਤਾਂ ਕਰਾ ਫਿਰੇ। ਇੰਨੇ ਡੋਰ ਆਈ ਨੇ ਕਈ ਉਸ, ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਚਾਰੇ ਕਿੰਨੀ ਚ ਨੀ ਲਿਖਿਆ। ਚਾਰ ਗੱਰ ਕਰੀ ਜੈ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ. ਜੰਗਾ ਕਰ ਵੀ ਜੈ। ਰਾਜੀ ਭਾਂਡੇ ਚੋ ਕੇ ਉਏ ਕਾਉਣਰ ਜਾਣ ਕਰ ਲਗੀ ਤੀ ਜੀ ਕਿ ਫੋਰ ਵੀ ਘੱਟੀ ਫਿਰ ਖੜਕੀ, ਚਬਰਾ ਤੋੜੀਆ ਕਾਉਣਰ ਤੇਰੀ ਆ ਕੇ ਫੋਰ ਵਰ ਓਈ।

ਮਰ 'ਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਜਿੰਦੀ ਹੋਈ ਜੈ, ਜੁਏਰੇ ਜੁਏਰੇ ਉਹ ਆਕਸਰ ਰਾਜੀ ਤੂੰ ਫੋਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ; ਜਿੰਦੀ ਵੀ ਇਕੋ ਇਕ ਥੀ ਕਿਰੀ, ਜੋ ਉਏ ਜਾਏ ਵਜਾਂ ਜਲਾਂ ਵੀ ਜੈ, ਪੜ੍ਹ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਜੈ ਤੇ ਜਿੰਦੀ ਵੇ ਵੇਰੇ ਦੁਪੱਠਾ ਤੇਰ ਘਰ ਵਿਹਲੀ ਤੀ ਹੋਈ ਜੈ ਉਹ ਵੇ ਵੇਰੇ ਕੰਮ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਵਾਂ ਧੀਆਂ - ਵੇ ਜੀਆਂ ਦਾ ਭਲਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਕੰਮ ਉਏ ਪਰ ਦਾ। ਚਰਕਿਸਗਤ ਜਿੰਦੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਰੇਤਾ ਆ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਜੁੱਠ ਉਜਰੇ ਵਿਆਕੇ ਇੰਡੀਆ ਛੱਡ ਆਇਆ ਜੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤੀ ਕਿੰਨੇ ਕੜੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਜੀ। ਜਿੰਦੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਚਬਰੇ ਤਰਫੇ ਕੀਤੇ ਕਿ ਚੋਰ ਆਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨੀ ਵਿਗਾਇਆ ਉਹ ਉਜ ਕੜੀ ਨਾਲੇ ਰਿਸਤਾ ਤੋੜ ਕੇ ਡੀਰ ਤਰਾਂ, ਰਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਥੀ ਦਾ ਚਾਮ ਵੀ ਚੁਣ ਚੁਕਾ ਜੀ - ਪਰ ਉਹ ਨੀ ਜੀ ਗੈਰਿਆ ਜਗੋਂ ਜਿੰਦੀ ਤੂੰ ਜੀ ਘਰੋਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜੀ। ਉਸ ਦੇ ਤਲਾਕ ਹੋਏ ਤੂੰ ਵੀ ਉਏ ਤਾਂ ਵਲ ਜਾਲ ਤੇ ਚੁਕੇ ਨੇ।

ਜਤਈ: ਫਾਰ ਫੋਰ ਵੀ ਘੱਟੀ ਖੜਕੀ ਤਾਂ ਰਾਜੀ ਨੇ ਫੁੱਟ ਪੱਟ ਰਾਜੀ ਵਰ ਚੁਰ ਕੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਕਾਂਦਿਆਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਪੁਛਿਆ: "ਤੈਏ?"

"ਕੀ ਥੀਏ ਕੇੜੇ ਪੱਠ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਹੋਈ ਸੈਂ? ਮੈਰੀਆਂ ਰਿੰਗਾਂ, ਮੈਰੀਆਂ ਰਿੰਗਾਂ? ਚੁਰਕ ਦਾ ਕਾਂਗੀ ਨਈ... ਜੋੜਿਆ ਕਿਧਰੇ ਚਾਰ ਗਈ ਹੋਈ ਜੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਵੇਰਾਂ ਜੁਆਕਾਂ ਤੂੰ ਕੈ ਕੇ ਸਏਰੇ ਸਏਰੇ ਸਿਥੇ ਗਈ ਹੋਈ ਜੈ... ਚਲ ਕੰਗਾ ਘਰੇ ਤਾਂ ਖਿਲੀ... .." ਉਹ ਆਈ ਚੋਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਜੀ ਰਾਜੀ ਤੂੰ ਇਹ ਕੋਈ ਉਪਰੀ ਜਿਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਲਗੀ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਕਾਉਣੀ ਜੀ ਕਿ ਮਾਂਜੀ ਇਹ ਡੋਰ ਕੰਧ ਜੈ ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਇਕ ਜਾਠੇ

੭੫ ਵੇਲੇ ਸਿੰਘ ਪੁਰ ਮੌਰ ਕੜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਨੀ ਕਿ ਮਗਤਾ ਦੇ ਤਿੰਨ ਚੋਰ ਉਠਦੇ ਹਿੰਦ ਤੇ ਜੀਨੀ
ਜੁੜ ਪੌੜ ਨੂੰ ਖੋ ਦੇਣਗੇ, ਤੇ ਉਠਦਾ ਮਦਿਹੇਂ ਰਗ ਪਿਠਦਾ ਮਾਜ ਵਿੱਚੋਂ ਜੱਥੀ ਘਰਦੀ
ਜਈ ਪੁਰਾ ਉਠੇਗਾ, ਉਠੇ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਨੀ ?

ਕੜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਚੀ ਨਾ ਜਗਾਂ ਗਈ ਕਾਰੀ ਕਾਰੀ ਤੋ ਕੀ ਚੋਰੀ ਕਾਈ ਨੀ
ਪੌ ੭੬ ਉਠੇ ਨੂੰ ਜੁੜਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਨੀ ਕਿ ਉਹ ਕਹਿ ਆਈ ਨੀ " ਤੂੰ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਕੀ, ਕਾਇਰ ਤੇਗ
ਚਿੱਤੋ ਕੀ ਕੜੀ, ਉ. ਕੇ. ਫੋਰ ਚੀਏ। " ਕਹਿ ਕੇ ਉਠੇ ਫੋਰ ੭੫ ਦਿਤਾ

ਕੜੀ ਮਦਾਰ ਕੰਦ ਰਾ ਕੜੀਫਰ ਜਾਈ, ਭਰੇ ਠਰੇ ਰਾ " ਉ. ਕੇ. " ਕਹਿ ਕੀ ਨੀ।
ਪੌ ਉਠੇ ਦੇ ਮਾ ਦਾ ਗੁਚਾਰ ਚੋਰਾਂ ਤਰ ਉਠੇ ਮਾਇਆ ਜੀ, ਉਠੇ ਮਾਏ ਵੀ ਕੜੀਫਰ ਕੰਦ
ਕਾਨ ਚਾਇਆ ਤੋਇਆ ਜੀ ਤੇ ਮਾਪ ਮਾਠੇ ਉਠੇ ਗੁੱਠ ਮਿਰਚਿਆ " ਠੇ... ਚੋਛੇ ? " ਪੌ
ਉਠੇ ਫੋਰ ਵੀ ਦੀ ਮਾਦਾਜ ਮਾ ਠੀ ਨੀ। ਕੜੀ ਦਾ ਗੁੱਠ ਕੋਰਿਛ (ਉਠੇ ਮਾਦਾਜਾਂ ਮਾ ਰਿਹਾ
ਜੀ " ਮਜੀ... ਮਾ... ਠੀ... "। ਕੜੀ ਕੇ ਕੜੀਫਰ ੭੫ ਦਿਤਾ, ਕੜੀਫੋਰ ਰਾ ਮੱਘਾਂ
ਪੁੱਠੀਆਂ ਤੇ ਗਰਾ ਜਾਣ ਕੜੀ ਤੋਈ ਚੋਰੀ " ਮਾਈ ਖਿੱਚੁ " ਕੜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਖਿਆਲ
ਮਾਇਆ ਉਠੇ ਤਾਂ ਉਠੇ ਮਗਤਾ ਦਾ ਫੋਰ ਕੰਦ ਵੀ ਕੀ ਪੁੱਠਿਆ... ਕਿਏ ਪੁੱਠੇ ? ਉਠੇ ਵੇਰੇ
ਤਾਂ ਉਠੇ ਦਾ ਗਰਾ ਮੌਰਾ ਭਰ ਮਾਇਆ ਜੀ ਕਿ ਚੋਰ ਗਰੇ ਦਿਠ ਚੀ ਮਾਠ ਗਏ ਮਾ. ਮੌਰੇ ਚੋਰਿਆਂ
ਪਿੱਠੇ ਮਗਤਾ ਭਰੇ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਜੁੜ ਜੁੜ ਕੜੀ ਦੇ ਮਦਿਹੇ ਜੀਗਿਆ ਚਾਦਾ ਮੋਰ ਦਾਂਗ ਪੱਪੌਰ ਕਰ
ਪਿਆ ਜੀ ਤੇ ਕੇ ਉਹ ਮਗਤਾ ਕੇ ਕੇ ਮਿੰਦ ਫੋਰ ਨਾ ੭੫ਈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਗਾਂ ਤੇ ਜੀਗਿਆ ਜੁਗਿਆ
ਫੋਰ ਚੀ ਤਾਂ ਪੈਂਦਾ ਨੀ।

• • • (ਛਪ ਕੀ ਪੁਸਤਕ "ਜਫੇਰ ਠੱਤ ਸਿਆਰਿਏ" ਵਿੱਚੋਂ)

How to ensure your family's life after death.

Would your business die if you did?
How would your family live?
A business life insurance plan from Sun Life can protect your heirs from financial loss. And wouldn't that kind of security make your own life a lot happier?

Let's talk it over.

MOHINDAR S. GILL, B.COMM., M.B.A., C.G.A.

Telephone: Off: 682-8441
Res: 433-1684

Get your life in shape.

SunLife
OF CANADA

VANCOUVER ROYAL CENTRE BRANCH
SUN LIFE ASSURANCE COMPANY OF CANADA
730 - 1055 W. GEORGIA ST.
VANCOUVER 5, B.C.

ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ -
 ਸੰਗੀਤ-ਕਲਾ ਦੇ ਮਹਿਬੂਬ ਕਵਾਕਾਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਦੀ 31 ਜੁਲਾਈ 1980 ਨੂੰ ਇਲਾਹੀ ਹੱਕ ਨਾਲ ਸ਼ਹੀਦੀ
 ਹੋ ਗਈ। ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਫ਼ੌਜੀ ਸ਼ਹਿਦਾਜ਼ੀ।

**FOR YOUR
 INSURANCE
 NEEDS:
 SUCH AS —**

- * AUTO INSURANCE
- * BUSINESS
- * COMMERCIAL
- * HOME OWNERS
- * TRAVEL INSURANCE

BALDEV SANGRA
 BUS: (604) 321-4125
 RES: (604) 687-7711
 PAGER: 7648
 RES: 325-5857

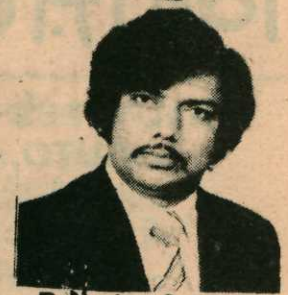
ਹਰ ਪਕਾਰ ਦੇ ਬੀਮੇ ਜਿਵੇਂ ਕਾਰ, ਟੱਕ,
 ਮਕਾਨ, ਅਤੇ ਕੰਪਰ ਆਦਿ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ
 ਸੇਵਾਵਾਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ।

W. H. Gallagher Ltd.

5186 VICTORIA DR.
 VANCOUVER, B.C. V5P 3V2

GOYAL IMPORT & EXPORT

ਇਲੈਕਟਰਨਿਕਸ ਦਾ ਸਮਾਨ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਂਗਕਾਂਗ
 ਵਿੱਚ ਠਹਿਰਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਾਡੇ ਸ਼ੋ ਰੂਮ ਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ
110V ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਸਤੇ ਭਾਅ ਵੇਚਦੇ ਹਾਂ! **220V**

Rajinder Goyal

VIDEO

MOVIES

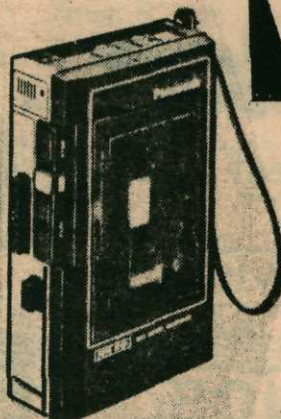
**Best Prints in Town
 For Hindi & Punjabi**

Also Sony, Toshiba, RCA (latest models) Video Recorder On Sale.

Our Low Low Price

\$33

[Any Movie]
 (World Famous Brands)

- ALSO
- * SONY, J.V.C., SANYO RADIO & CASSETTE RECORDER
 - * NATIONAL PANASONIC CASSETTE RECORDER
 - * PANASONIC CALCULATOR

Mail Order Accepted

PH: 873-8308 or 873-8309

4156 FRASER ST., VANCOUVER, B.C. V5V 4E8

ELITE TAILORS

MEN'S SPORT JACKETS FANCY OR
CHECK DESIGN SPECIAL \$34.95

MEN'S PANTS Reg. \$25.95 to \$26.95

Now \$14.95 - 16.95

LADIES'S SLACKS SKIRTS & BLOUSES
25% OFF

LADIES' 2 PIECE PANT SUITS Reg. \$32.95

Now on Special \$22.95

MEN'S 3 PIECE SUITS Reg. \$ - \$179

Now \$29 to \$129

MEN'S SHIRTS ON SPECIAL

REG⁷ 17.95 SPECIAL⁴ 6.95 - 11.95

ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਟੀਮ ਬੁਨੀਆਦਾਮਨ ਵੀ ਨੈ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਓ ਜਾਂ ਫੁਨ ਕਰੋ

Ph: 872-2276

4219 MAIN STREET (at 26th Ave.)

Phone 872-2276 VANCOUVER, B.C.

REAL ESTATE BUYING, SELLING OR TRADING YOUR PROPERTY — ALWAYS REMEMBER YOUR REALTOR! HARPAL TOOR

Res. 524-9848

Off. 324-3888

ਰਚ ਤੁਰਾਂ ਦੀ ਮਾਇਦਾਦ ਖਰੀਦਣ

ਜਾਂ ਨਕਦ ਵੇਚਣ ਲਈ

ਹਰਪਾਲ ਤੂਰ

ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਓ।

T. J. LOVEROCK REALTY

5316 Victoria Dr., Van. B.C.

ਵਿਮਾਨਗੇਟ ਇਨਸੂਰੈਂਸ ਏਜੰਸੀਜ਼

ALL TYPES OF INSURANCE AT COMPETITIVE RATES INCLUDING:
AUTO, HOME, COMMERCIAL, BUSINESS, TRAVEL, LIFE,
ACCIDENT and SICKNESS, RRSP.

Autoplan

AUTHORIZED AGENT

THE BEST SERVICE
COSTS NO MORE

INSURANCE

WHEN YOU RENEW IT
REVIEW IT

FAZAL KHAN
104 Kingsgate Mall
370 E. Broadway, Vancouver
Tel: 872-7827

DALJIT S. SIDHU
6679 Main St. (at 51st.)
Vancouver
Tel: 324-2311

ਇਹ ਰੀਪੋਰਟ :

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕੁਮਾਰ ਸੁਲਾਈ 13, ਅਤੇ ਅਗਸਤ 10, ਨੂੰ ਹੋਈਆਂ। ਸੁਲਾਈ 13 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ- "ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ", ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲੇਖ ਅਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸੂਢੀ ਨੇ "ਉਠੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜ" ਲੇਖ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਚਾਰੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਚਾਰੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਰਜਾਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਮਰਜੀਤ ਸੂਢੀ ਅਤੇ ਕੁਲਦੀਤ ਸੋਹਣ ਨੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਛਪੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ "ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ" ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਚਾਰੇ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਰੀਪੋਰਟ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਵਿਚ 'ਸਫਿਆ' ਦੀ ਵੰਡ, ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਮੁੱਦ ਵਿਚ ਛਪੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਧੰਜਲ ਦੇ ਲੇਖ ਵਿਚ 1978-79 ਦੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਣਾ ਆਦਿ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਗਿਲਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਧੰਜਲ ਦੇ ਲੇਖ ਨੂੰ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਅਮਰਜੀਤ ਸੂਢੀ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਨਾਂ ਛਪਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸ ਲੇਖ ਨੂੰ ਛਪਣੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੰਵਿਧਾਨ ਮੈਂਬਰਾਂ (ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ, ਅਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਮਰਜੀਤ ਸੋਢੀ) ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਆਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤੇ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਮੇਂ ਲਈ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕੋਲਮਰ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ, ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸੁਖਦੇਵ ਚੰਦਲ ਵੱਲੋਂ ਕਿਤਾਬ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਫੰਡ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਪਰ ਹੋਏ ਖਰਚ ਚਾਰੇ ਦਸਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੀਟਿੰਗ ਸੰਘਾਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਅਗਸਤ 10 ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਤਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰਮੀਤ ਪਸਾਰੀ ਹੋਰੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ, ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ ਉੱਪਰ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵੇਰਵੇ ਦਾ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਪਸਾਰੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਸਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਚਾਰੇ ਤਾਲ ਮੇਲ ਗੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਰਥੀਆਂ ਜਾਗਤਿਤ ਸਰਗਰਮੀਆਂ, ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਮੇਲਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਨੇ, ਪਿਛਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ 'ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਕਥਿਤ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਏ ਕਥੇ ਸੁਆਲ' ਕਾਹਣ ਆਪਣਾ ਅਮਰਜੀਤ ਪੇਂਨ ਕੀਤਾ ਜੋ ਸਰਵਜਮਤੀ ਨਾਲ ਅਪਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੰਘਾਤ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ।

ਸੁਖਦੇਵ ਚੰਦਲ
ਸਕੱਤਰ

ਕੈਨੇਡਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਕਰਟੇਰੀ ਆਫ ਸਟੇਟ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਇਹ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਧੀਨ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ- ਕਵਿਤਾ, ਕਹਾਣੀ, ਨਾਵਲ ਤੇ ਤਰਜਮਾ-ਦਾ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਸੋਕਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਠੰਠਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਸੁਯੋਗ ਸੋਕਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਨੁਹਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਜਡਿਆਚਾਰ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਘਾੜ ਕੇ ਪੇਂਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਜਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ - ਭਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਛਪੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ - ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਵਿਚ ਜੁਯੋਗ ਰਿੱਠਾ ਪਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਪੀ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਪਤੇ 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।

ਸਰਜੀਤ ਕਲਸ਼ੀ 5346 CECIL ST. VANCOUVER
ਕੈਨੇਡਾ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ B.C. V5R 4E5

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਹਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ "ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ" ਛਪ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਵਾਸੀ 27 ਕਈ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੱਖ ਤੇ ਛਪਾਈ ਖੁਚਕੁਰਤ ਹੈ। ਪੰਨੇ: 132 ਅਤੇ ਕੀਮਤ: 5 ਡਾਲਰ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਖ਼ੀਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

20 ਪੁਸਤਕ "ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਖਜ਼ਾਈ ਕਵਿਤਾ" ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਬਾਰੇ

ਸੁਫੀ ਅਮਰਜੀਤ, ਵੈਨਕੂਵਰ
(30 ਜੂਨ 1980)

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਦਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਮਰਥਾ ਅਭਿਵਾ ਇਹ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਕਿ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ, 1980 ਵਿਚ ਛਪ ਗਈ ਹੈ। ਤਾਂਦੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਚੀਤ ਗਏ ਹਨ। ਖੈਰ, ਆਖਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਛਪ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਛਪਣ ਦੇ ਠਾਹ ਵਿਚ ਅਸਰਦਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਖਿੱਚੋਤਾੜ ਆਖੀਏ, ਇਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਸ ਭੁੱਖ ਨੇ ਵਿਆਕੁਲ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਯਕਤੀ ਵਿਚ ਛਪੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿੱਖੇ ਏਥੇ ਏਥੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇ 'ਮੁਖੀ' ਸੰਪਾਦਕ ਕਾਰਜਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਵੇ। ਇਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੁਰਤ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸ ਦਾ ਭੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਵੈਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਭੁੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਭੁੱਖ ਹੋ ਰਿਹਾਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ : ਭੁੱਖਿਆ ਭੁੱਖਿ ਨਾ ਉਤਰਿ॥

ਉਕਤ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਇਸ ਲਈ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਸਿਰਫ ਪਰਜਤਾਵਤ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਨੂੰ ਆਖਰੀ ਰੂਪ ਦੇਣਾ, ਮਾਇਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖਬੰਦ ਨੂੰ ਪਰਵਾਹਗੀ ਦੇਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਏਜੰਡਾ ਬੜੀ ਘੱਟ ਤੌਰ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਕੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਪੂਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁਖਬੰਦ (ਪਰਵੇਸ਼) ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾਈ ਗਈ। ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਗੈਪੋਰਟ ਉੱਤੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਮਾਇਕ ਸਹਾਇਤਾ ਜੋ 25 ਡਾਲਰ ਮਿਲੀ ਗਈ ਸੀ ਏਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਲਾਭੇ ਹੀ ਲਾਭੇ, ਕਈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਉੱਚੇ ਕੋਈ ਦੇ ਕਈ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਾਮਿਲ ਹੋਣਾ ਹੋਈ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਸਾਇਰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਅਛੂਰੀ ਜਾਪੇਗੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗਵਾਦ ਜਾਂ ਸਵੈਵਾਦ ਦੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣੀ ਉੱਚਤਾ ਸਮਝੀ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਆਮ ਛਪਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਣ; ਨਵੇਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਆਮ ਛਪਦੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਪਾਠਕ ਕੋਈ ਠਾਠੇ ਬਣਾ ਸਕਣ; ਨਵੇਂ ਲੇਖਕ ਇਸ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਲੈ ਸਕਣ। ਇਹ ਇਹ ਸੁਝਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਪੱਤੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਇਹ ਸੁਝਾ ਹੋਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ।

ਦੂਜੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਮਰਜੀਤ ਚਾਹਲ ਨੇ ਏਜੰਡਾ ਕਿ ਸੁਹਿਦਰ ਫੈਸਲੇ ਨੇ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਸੰਬੰਧੀ ਇਕ ਗੈਪੋਰਟ ਤੇਜ਼ੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਛਾਪੇ ਜਾਣ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਫੁਲ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੈਪੋਰਟ ਜ਼ਰੂਰ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ। ਖੈਰ ਇਸ ਸਈ ਫੈਸਲੇ ਕਸਰਵਾਹ ਨਰੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਇਹ ਦਿਲੀ ਚਾਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੈਪੋਰਟ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ। ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਗੈਪੋਰਟ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਸਹਾਯਕਤੀ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਠਾਠੇ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਅੰਤਿਮ ਠਾਠੇ ਸਭ ਦੀ ਇਹ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰਵੇਸ਼ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਬਿਸ਼ਵਕੁਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਛਾਪੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਬਿਸ਼ਵਕੁਲ ਸਾਡੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਟਰੇਰੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਗਿਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਹਿਤਕ ਗੱਲ ਇਸ ਗੈਪੋਰਟ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਰਾਠੇ ਹੋਏ ਵਲੋਂ ਲਿਖੇ ਗਏ 'ਪਰਵੇਸ਼' ਦੇ ਸਫਾ ਗਿਆਰਾਂ ਉਪਰ ਦੋ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਵਿਸਤਾਰ ਗੈਪੋਰਟ ਨਾਲੋਂ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਈ ਹਨ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਜਰਾਠੇ ਹੋਏ ਦਾ ਲਿਖਿਆ 'ਪਰਵੇਸ਼' ਮਸੂਲੀ ਜੋਧ ਤੋਂ ਅਗੇਰੇ ਛਪਣ ਲਈ ਪਹਾਣ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਛਾਪਣ ਲਈ ਇਸ ਲਈ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਬੁਲਾ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਲੈ ਕੇ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੀ ਸੁਖਵੰਤ ਉੱਦਲ ਨੇ ਤਾਰਤ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਛਪਣ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ ਜੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝੋਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਾਈ।

ਪੁਸਤਕ ਛਪਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਕਿ ਐਂਜੇਲੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਸੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਧੰਗਾਂ ਹੋਰ ਕਤਾੜ ਕੇ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਛਾਪਣ ਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੱਜਣ ਦੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜ਼ਾਹੀ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਤੀ ਨਿਦਨਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਟੈਂਸ਼ਨ ਵੇਟ ਕਾਰੀ ਖੁਦ-ਸੰਸ਼ਤੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਸਰਬਸੰਸ਼ਤੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਘਟੀਆ ਫੰਗ ਨਾਲ ਨਗਰੋਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਦੋ ਕੀਤਾਵਾਂ ਇੰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕੰਢੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪੱਕੇ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਜੋ ਕਿ ਅੰਤਿਮ ਵਿਚ ਅਜਮੇਰ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕੀਤੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪੱਕੇ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਸੰਘੀ ਕੀਤਾ ਸਮੇਤ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੀਆਂ ਹੋਰ ਕੀਤਾਵਾਂ ਦੇ ਟਿੱਕੇ ਅਉਰੇ ਸਭੇ ਕੱਟ ਕੇ ਉਸ ਗੈਪੋਰਟ ਕਈ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕਿ ਸਤਾ ਕੇ ਨਾ ਛਾਪਣੀ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਗਾਫ਼ ਕਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨ ਦੀ ਉਕੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਜਮੇਰ ਕੋਠੇ ਕਈ ਪੱਕੇ ਕੀਤਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਪਰਵੇਸ਼ ਦੇ 9 ਸਭੇ ਅਤੇ ਚੰਜਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੱਕੇ ਕੀਤਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਗੈਪੋਰਟ ਦੇ 13 ਸਭੇ, ਕੁਲਕੰਤ ਸੱਤੋਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸਫਾ ? ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ਼ਾਹੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਕਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਤੇ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਇਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਈ ਚੁੱਕਤਾ ਥਾਂ ਮੰਗਦਾ ਹੋਵਾਂ। ਇਹ ਬਿਸ਼ਵਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਕਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਕੰਘਣਾ ਕਰਨ ਉਪਰ ਦੁੱਖ ਪਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਐਂਜੇਲੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਉਕੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕਿਸ ਉਪਰ ਹੈ? ਇਹ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਜਣ ਉਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੈਂ ਕੇ ਉਸ ਉਪਰ ਅਸਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਸੱਜਣ ਐਂਜੇਲੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੱਜੇ ਸਮੁੱਚੀ ਐਂਜੇਲੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ।

ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਪੁਸਤਕ ਛਾਪਣ ਵਿਚ ਟਿੱਕਾ ਪਉਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਸੱਜਣ ਵਧਾਈ ਦੇ ਚੰਦਾ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਸਤਾ ਦੇ ਟੈਂਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਉਕੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਵੇਸੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਪ ਚੁੱਕਾਪਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ।

ਸਤਾ ਦੇ ਇੰਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਟਥੀਆਂ ਕਾਰਨ ਸਤਾ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪੁੱਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਰਿੰਦਰ ਚੰਜਲ ਨੇ ਕਿਧਰੇ ਜਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਯੁਵ ਦੀ ਇਹ ਨਾਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਘਟਨਾ ਸਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਉੱਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰੇਗੀ। ਤੇ ਕਰਦੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਰੋਸ ਦਾ ਕੁਝ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਲੱਗੇਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤੀ ਪ੍ਰਤੀਰੋਧ ਉਠੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗਏ ਯਾਕਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਕੁਝ ਛਪ ਚੁਕਾ ਉਹ ਸਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਤਾ ਉਪਰ, ਉਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸੰਵਿਧਾਰ ਉਪਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰਪਖਤਾ ਉਪਰ ਕਈ ਵੀ ਧੱਕਾ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਰਦੇ ਚੜ੍ਹੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ।

VICON MEDIC PHARMACY

ਵਾਈਕਨ ਫਾਰਮੇਸੀ ਤੁਲਸੀ ਸਰੂਲੜ ਕਈ
 6407 MAIN ST. ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ
 ਤੁਸੀਂ ਵਾਈਕਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੇਂਟੀਲਾ ਸਮਾਨ ੭੨੩
 ਹੀ ਸਮਝੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹੋ।
 ਖੁਦ ਆਉ ਤੇ ਅਰਮਾ ਕੇ ਵੇਖੋ।

TEL: 324-3177

KENNY K. H. NG B.S.C. (PHARM.)
 R.P.E.B.C.

PAUL C. Y. FU B.S.C. (PHARM.)
 R.P.E.B.C.

6407 MAIN ST.

VANCOUVER, B.C.

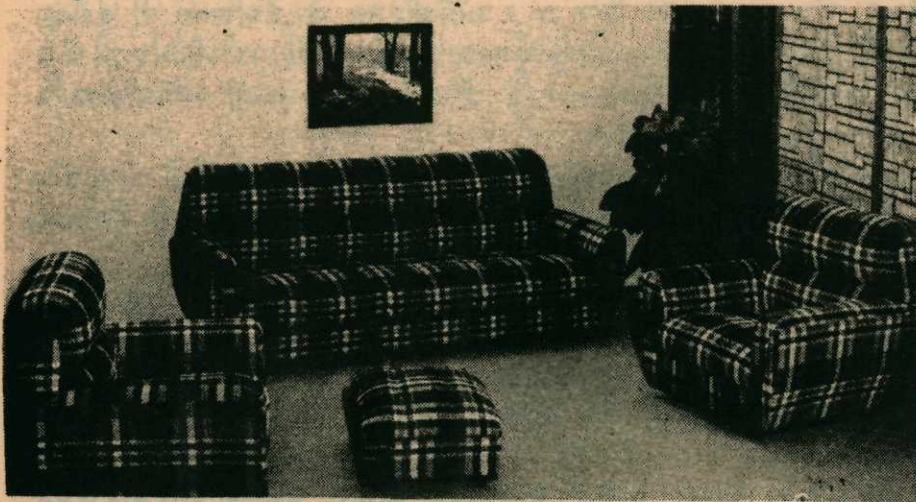
ਦੀਸਟ ਇੰਤੀਅਨ ਵੇਟ ਲਿਟਰਿੰਗ ਐਂਜੇਲੀਏਸ਼ਨ ਵਲੋਂ
 ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਅਤੇ ਰਸਪਾਲ
 ਸਿੰਘ ਗਏ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਭਾਰ ਚੁਕਣ ਦਾ ਇਕ
 ਸੁਨਾਖਲਾ ਤਾਂ ਅਸਮਤ ਇਕ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ 4 ਵਜੇ
 ਜੌਹਲ ਐਂਡੀਵਰ ਸੈਂਟਰੀ ਸਰੂਲ ਜਿਹੜਾ 41 ਅਤੇ
 ਫਰੇਜ਼ਰ ਉੱਤੇ ਹੈ, ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।
 ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਕਈ 3:30 ਵਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ।
 ਇਸ ਦੁਰਨਾਮੇ ਵਿਚ 10 ਟੌਕਣਾਨ ਇੰਝੀਲੈਂਡ ਤੋਂ
 ਅਤੇ, ਪੱਕੇ ਜਾਂ ਕੇ ਸੌਰੇ ਖਿਤਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਚਾਕੀਇਥੋ
 ਦੇ ਭਾਰ ਚੁਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਨਾਖਲੇ ਠੇਕੇ। ਇਸ
 ਦੁਰਨਾਮੇ ਦੀ ਕੋਈ ਟਿਕਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ
 ਦਾ ਦੁਰਨਾਮੇ ਵੈਰੇਤਾ ਦੀ ਨਿਰਟਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ
 ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਠੇਕੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਕੰਘਿਰ
 ਸੁਨਾਖਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰ ਚੁਕਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
 ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਈ ਫੋਨ ਕੌਰ: 941-63੯੦

LOYAL FURNITURE LTD.

Offers Best Prices in Town

On All Kinds of Household Furniture, Appliances & Carpets

INVENTORY REDUCTION SALE

ALL KINDS OF
APPLIANCES:

- * T.V.'S
- * STEREO'S
- * FRIDGES & STOVES
- * WASHERS & DRYERS
- * CARPETS

PH:

879-8319

ALL KINDS OF HOUSEHOLD
FURNITURE FOR:

- * KITCHEN
- * LIVING ROOM
- * DINING ROOM
- * BED ROOM

**COME & SEE
BUY & SAVE**

ਲੁਏਲ • ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਸਟੋਰ - ਵੈਲਕੂਮ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤੇ ਨਿਰਾਲਾ....
ਫਰਨੀਚਰ • ਵਧੀਆ ਮਾਲ • ਸਸਤੇ ਤਾਅ • ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ... ਬੈਂਡਮ ਸੈਂਟ, ਟਰਨੀਚਰ, ਹੋਲਾ...

LOYAL FURNITURE LTD.

2707 Main (at 11th)

VISA

Ph. 879-8319

OPEN 7 DAYS A WEEK

ISLAND INSURANCE AGENCY LTD.

ਹਰ ਵਿਅਕਤ ਦੇ ਬੀਮੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਝਾਵ
ਅਤੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਮਹਾਇਰ:-

ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਮਹਾਇਰ

**Before You Insure It
Or Renew Your Existing Policy
See Us First**

- * Need Life Insurance
- * Accident and Sickness Policy
- * Business
- * Commercial: Big or Small
I Can Handle All
- * Homeowner
- * R.R.S.P.
- * Travel Insurance
- * And All Other Kinds of Insurance
Needs

**MALKIAT SINGH
ATHWAL**
FIELD MANAGER

BUS: 278-3707

278-2515

RES: 271-1490

**For All Your Insurance Needs
Give me a call 'n
see the difference.**

**WE OFFER A COMPLETE INSURANCE
SERVICE 12 MONTHS A YEAR.**

COMPLETE INSURANCE SERVICE SINCE 1917

ISLAND INSURANCE AGENCY LTD.

6700 No. 3 Road Phone 278-2515
Richmond, B.C. V6Y 2C3

ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਮਾਸਕ-ਪੱਤਰ

WATNO DUR

P.O. BOX 67681 STN. "O"
VANCOUVER, B.C. V5W 3V2

Second class mail Reg. No. 3233

FRONTIER CLOTH HOUSE LTD.

6695 MAIN STREET VANCOUVER, B.C.

THE KING OF SAREE

Tel.: 325-4424

FRONTIER

**THE
HOUSE
OF**

**FASHION
FABRICS**

*Frontier —
the
Fair
Deal
Store*

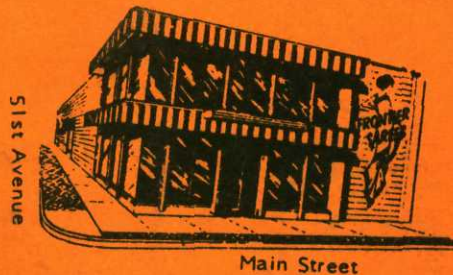
Tel.: 325-3515

FRONTIER

**THE
HOUSE
OF**

**BEAUTIFUL
SAREES**

*Frontier —
the
First
In
Fashion*

51st Avenue

Main Street

THINK OF US AS BIGGEST SAREE STORE IN CANADA

WATNO DUR (Far from the Motherland) is a literary and cultural monthly of PANJABI language — the mother-tongue of East Panjab (India) and West Panjab (Pakistan) — published by WATNO DUR PUBLICATIONS (Reg'd). WATNO DUR has been serving Canadian readers since July, 1973. The contributors include well-known Panjabi writers from Canada, India, Pakistan and England.

WATNO DUR
P.O. BOX 67681 STN. "O"
VANCOUVER, B.C.
V5W 3V2